

ПЛАТИНУМ ЛАНД ХХК

ТУУЛЫН ЗҮҮН ДЭНЖ 1-3 ТӨСӨЛ

**БУЛГАН АЙМГИЙН БҮРЭГХАНГАЙ СУМЫН НУТАГТ БАЙРЛАХ ТУУЛЫН ЗҮҮН
ДЭНЖ 1-3 ТӨСЛИЙН 2022 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙН ТАЙЛАН**

Улаанбаатар хот

2022 он

**БУЛГАН АЙМГИЙН БҮРЭГХАНГАЙ СУМЫН НУТАГТ БАЙРЛАХ “ТУУЛЫН ЗҮҮН
ДЭНЖ 1-3” ТӨСЛИЙН 2022 ОНД ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙН ТАЙЛАН**

/АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ДУГААР MV-000181, MV-000782,
MV-013787, АЖ АХУЙН НЭГЖИЙН РЕГИСТРИЙН ДУГААР 5076285/

ХЯНАСАН:

БОАЖЯ-НЫ ХБОБНУГ-ЫН АХЛАХ ШИНЖЭЭЧ

БИЕЛЭЛТИЙГ ТАЙЛАГНАСАН:

“ПЛАТИНУМ ЛАНД” ХХК-ИЙН ЗАХИРАЛ

“ПЛАТИНУМ ЛАНД” ХХК-ИЙН
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЭРГЭЖИЛТЭН

...../Ц.ЖАРГАЛНЭМЭХ/

...../Т.ТӨРМӨНХ/

Э.Чинбат

...../Э.ЧИНБАТ/

ГАРЧИГ

ГАРЧИГ	I
ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	III
ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ	III
ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ	IV
БҮЛЭГ 1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	1
1.1. Төслийн ерөнхий мэдээлэл.....	1
1.2. Байгаль орчны төлөв байдал.....	1
1.2.1. Ландшафт, газрын гадаргын онцлог	1
2.1. Уур амьсгалын улирлын ерөнхий горим.....	4
2.2. Уур амьсгалын нөхцөл.....	5
2.3. Усан орчин.....	8
2.4. Хөрсөн бүрхэвч	8
2.5. Ургамлан нөмрөг	9
2.6. Амьтны аймаг	9
БҮЛЭГ 2. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ	10
2.7. Агаарын орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах	17
2.8. Газрын гадарга, хэвлийд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах.....	18
2.9. Хөрсөн бүрхэвчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах.....	18
2.10. Усны нөөц, чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах.....	20
2.11. Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах	23
2.12. Амьтны аймагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах	25
2.13. Нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах	26
2.14. Дуу чимээнээс үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах	27
БҮЛЭГ 3. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ	28
3.1. Техникийн нөхөн сэргээлт	28
3.2. Биологийн нөхөн сэргээлт	29
БҮЛЭГ 4. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ	33
БҮЛЭГ 5. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	34
БҮЛЭГ 6. ТҮҮХ СОЁЛЫН ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛСТ ҮЗҮҮЛЭХ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, АРИЛГАХ	35

БҮЛЭГ 7. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ	36
БҮЛЭГ 8. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ	37
БҮЛЭГ 9. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨРИЙН БИЕЛЭЛТ	39
9.1. Агаарын чанарын хяналт	39
9.2. Усны эрүүл ахуй, чанар	41
9.3. Хөрсний эрүүл ахуй, чанар:	42
БҮЛЭГ 10. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	44
БҮЛЭГ 11. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ НӨЛӨӨЛӨЛД ӨРТӨГЧ ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ	45
БҮЛЭГ 12. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ НИЙТ ЗАРДАЛ	46
ДҮГНЭЛТ	47

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт № 1 - 1. Талбайн солбицлын цэгүүд /МУ-00782/.....	2
Хүснэгт № 1 - 2. Талбайн солбицлын цэгүүд /МУ-0013786/.....	2
Хүснэгт № 1 - 3. Талбайн солбицлын цэгүүд /МУ-0013787/.....	3
Хүснэгт № 1 - 4. Хөрсний гадаргын температур.....	7
Хүснэгт № 2 - 5. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт.....	10
Хүснэгт № 2 - 6. Агаарын шинжилгээ	17
Хүснэгт № 3 - 7. Биологийн нөхөн сэргээлтийн үр үрсэлгээний зардал	31
Хүснэгт № 3 - 8. Бэлчээрийн торон хашааны зардал	32
Хүснэгт № 4 - 9. Булгийн эхийг хашсан ажлын зардал.....	33
Хүснэгт № 7 - 10. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний биелэлт	36
Хүснэгт № 8 - 11. Хог хаягдлын сөрөг нөлөөллөөс сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээний төлөвлөгөө	37
Хүснэгт № 9 - 12. Агаарын шинжилгээ	40
Хүснэгт № 9 - 13. Хөрсний шинжилгээний дүн.....	42
Хүснэгт № 12 - 14. БОМТ-ний төсвийн задаргаа.....	46

ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

График № 9 - 1. Зам усалгаа хийгдсэн усны зарцуулалт.....	39
---	----

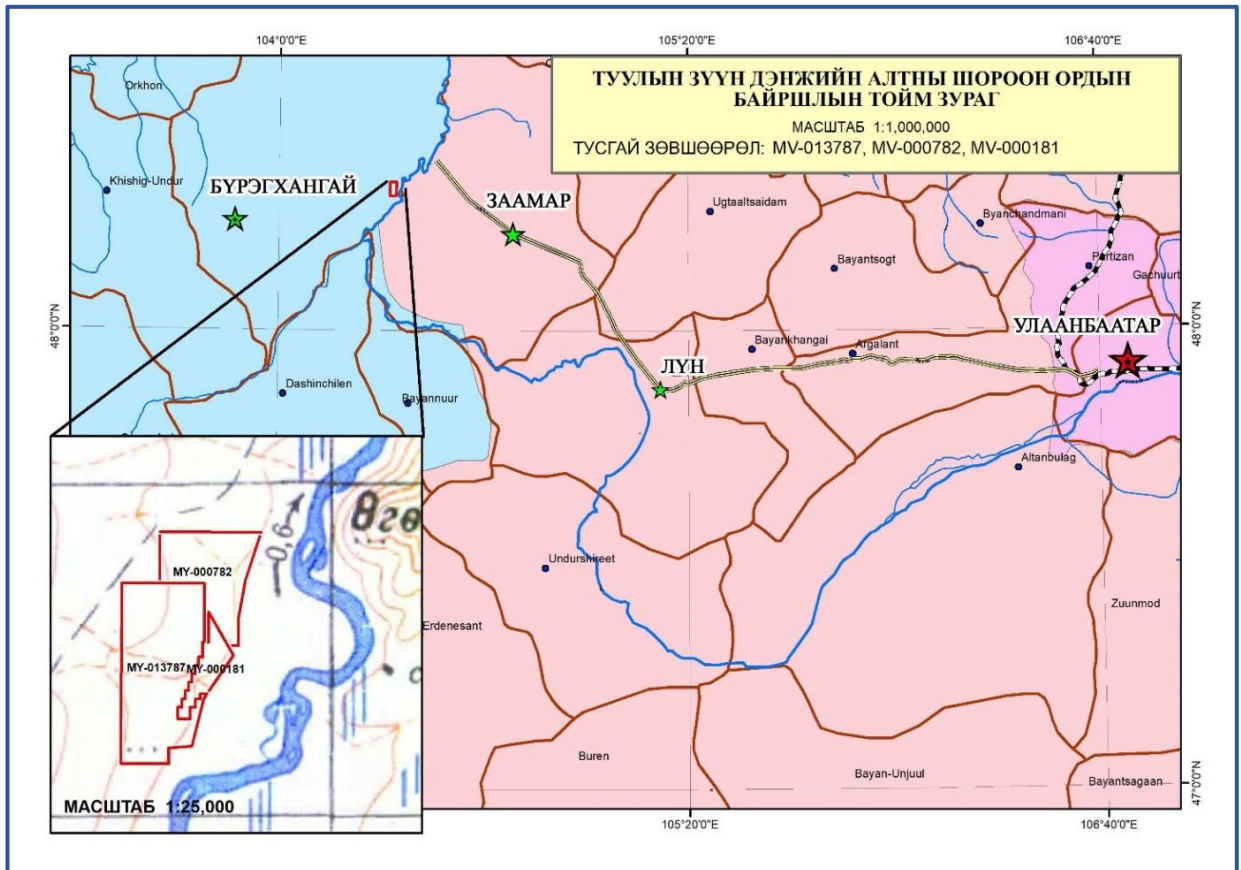
ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг № 1 - 1. Байршлын тойм зураг	1
Зураг № 2 - 2. Технологийн зам усалгаа хийгдэж буй байдал	17
Зураг № 2 - 3. Кемпийн орчныг тохижуулж, ногоон байгууламжийг хийсэн байдал.....	18
Зураг № 2 - 4. Үржил шимт хөрсийг хуулж буй байдал	18
Зураг № 2 - 5. Уурхайн технологийн зам	19
Зураг № 2 - 6. Техникийн нөхөн сэргээлт хийгдэж буй байдал	19
Зураг № 2 - 7. Хөрсөн бүрхэвчийг хамгаалж биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн байдал..	19
Зураг № 2 - 8. Хог хаягдлын түр хогийн цэг.....	20
Зураг № 2 - 9. ШТМ-ын асгаралтаас сэргийлж бетонжуулсан байдал	20
Зураг № 2 - 10. Ус ашиглах зөвшөөрөл, гэрээ.....	21
Зураг № 2 - 11. Усны дээжийг авсан байдал.....	22
Зураг № 2 - 12. Бохир ус соруулж буй байдал	23
Зураг № 2 - 13. Туул голын зүүн хэсгийн уулын хээр шарилж-ширээ улалжит бүлгэмдэл	23
Зураг № 2 - 14. Найман төрлийн олон наст ургамлын үрийг дөрвөн төрлийн хөрсөнд соёолуулахаар туршиж буй байдал	24
Зураг № 2 - 15. Хайлаас болон мандлын цэцгийн үр түүж буй байдал	24
Зураг № 2 - 16. Хараацайнууд үүрээ засаж өндөгөө гаргасан байдал	25
Зураг № 2 - 17. Далан шуудуу байгуулж тэмдэгжүүлсэн байдал	25
Зураг № 2 - 18. Эргэлтийн усан санд үржсэн загасыг голруу нүүлгэн шилжүүлж буй байдал	26
Зураг № 2 - 19. Эмчийн үзлэгт хамрагдаж буй байдал	26
Зураг № 3 - 20. Техникийн нөхөн сэргээлт хийгдэхээр төлөвлөсөн талбай	28
Зураг № 3 - 21. Техникийн нөхөн сэргээлт хийгдэж буй байдал.....	29
Зураг № 3 - 22. Техникийн нөхөн сэргээлт хийгдсэн талбай.....	29
Зураг № 3 - 23. Биологийн нөхөн сэргээлт хийгдэхээр төлөвлөсөн талбай.....	30
Зураг № 3 - 24. Биологийн нөхөн сэргээлт хийгдсэн байдал	31
Зураг № 3 - 25. Биологийн нөхөн сэргээлтийн план зураг	31
Зураг № 3 - 26. Нөхөн сэргээлтэд тариалсан чацарганы суулгац 2 жилийн дараах ургасан байдал	31
Зураг № 3 - 27. Модны шинэ нахиаг мал идэж, үндсэн мөчирнүүд хугарч гэмтсэн байдал	32
Зураг № 4 - 28. Булгийн эхийг хашиж орон нутагт хүлээлгэн өгөв.	34
Зураг № 9 - 29. Технологийн зам усалгаа хийгдэж буй байдал	40
Зураг № 9 - 30. Засвар үйлчилгээг тогтмол хийдэг	40
Зураг № 9 - 31. Гадаргын болон гүний уснаас дээж авч шинжилгээнд хамруулсан байдал	42
Зураг № 9 - 32. Засвар болон шимт хөрсний овоолгоос дээж авч шинжилгээнд хамруулсан байдал	43
Зураг № 10 - 33. Бид нэг гэр бүл өдөрлөг зохион байгуулагдаж буй байдал	44
Зураг № 11 - 34. БОМТ-ний хэрэгжилтийг газар дээр нь танилцуулж буй байдал	45

БҮЛЭГ 1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1. Төслийн ерөнхий мэдээлэл

“Туулын зүүн дэнж 1-3 хэсэг” орд нь Булган аймгийн Бүрэгхангай сумын 3 дугаар багийн нутагт харьяалагдах бөгөөд Бүрэгхангай сумын төвөөс 40 орчим км, Улаанбаатар хотоос баруун хойд зүгт 240 км, Дархан хотоос 240 км, Төв аймгийн Заамар сумын төвөөс 35 км зайд оршино. Хамгийн ойрхон суурин газар нь Заамар сумын Өгөөмөр багаас 4 км зайтай байна.

Зураг № 1 - 1. Байршлын тойм зураг

1.2. Байгаль орчны төлөв байдал

1.2.1. Ландшафт, газрын гадаргын онцлог

Газрын гадарга нь Хангай Хэнтийн уулархаг их мужид хамрагдана. Хангай-Хэнтийн их мужийн уулс голдуу налуу хажуутай тул хөрсөн бүрхэвч бүрэлдэн тогтоход тааламжтай нөхцөлийг бий болгодог. Үүний ачаар хөрс харьцангуй зузаан бөгөөд ялзмаг болон тэжээлийн бодис ихтэй байна. Уулархаг гадаргын улмаас хөрсний бүсшил бий болж, ялангуяа уулсын ар, сүүдэр хажууд тод илэрнэ. Тус нутгийн уул нурууд далайн түвшнээс дээш дунджаар 1300-1400м өндөр, харин тал хөндий хэсэгтээ далайн түвшнээс дээш 1100-1200 орчим метр өндөрт өргөгдсөн.

Хамгийн том гол нь Орхон голын баруун цутгал болох 600 км орчим урттай, 1-4 км өргөн хөндий бүхий Туул гол юм. Гольдрол нь тохойрол, тахирлалт ихтэй, олон тооны хар ус, жижиг аралтай бөгөөд гольдрлын өргөн нь 30-100 м, гүн нь 0.5-1.6 м

зарим газраа 2.5 м хүрдэг. Урсгалын хурд 0.3-11 м/сек, хөндийн хэвгий нь 0.001-0.002.градус байна.

Цаг агаарын хувьд эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай, жилийн дундаж хэм нь +2.8°C байдаг. Хамгийн хүйтэн сар нь 1 дүгээр сар ба агаарын хэм нь -37°C, хамгийн дулаан сар нь 7 дугаар сар ба агаарын хэм нь +40 С хүрдэг.

Жилийн дундаж хур тундасны хэмжээ 367 мм-ээс хэтэрдэггүй ба үүний 80% нь зуны улиралд бороо байдлаар ордог. Өвөл нь 5-25 см цасан бүрхүүл тогтож улирлын хөлдөлтийн гүн 2.5 м хүрдэг ба голчлон баруун өмнөөс 5-10 м/с салхи салхилдаг. Заримдаа 20 м/сек хүрэх удаа бий. Туул гол 10 дугаар сарын сүүлчээр хөлдөж эхлэх ба 4 дүгээр сарын эхээр гэсч эхэлдэг. Газрын доорх ус агуулсан үе нь 6-30 м-ийн гүнд орших ба ойролцоогоор 3 л/сек ундаргатай байдаг.

Техникийн болон ахуйн хэрэгцээний усыг хөрсний усаар болон Туул голоос, харин ахуйн хэрэгцээний усыг уурхайн тосгоны ойролцоо орших өрөмдмөл худгийн газрын доорх усаар хангана.

Хүснэгт № 1 - 1. Талбайн солбицлын цэгүүд /МУ-00782/

МУ-00782 тоот ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл Туулын зүүн дэнж					
д/д	Уртраг	өргөрөг	д/д	Уртраг	өргөрөг
1	104° 23' 57.83"	48° 18' 42.45"	7	104° 23' 45.93"	48° 18' 30.42"
2	104° 23' 56.04"	48° 18' 35.33"	8	104° 23' 45.93"	48° 18' 41.81"
3	104° 23' 56.04"	48° 18' 29.8"	9	104° 23' 32.93"	48° 18' 41.81"
4	104° 23' 52.84"	48° 18' 29.8"	10	104° 23' 32.93"	48° 18' 51.8"
5	104° 23' 47.21"	48° 18' 36.26"	11	104° 24' 2.36"	48° 18' 51.8"
6	104° 23' 47.28"	48° 18' 30.42"	12	24.03 га	

Хүснэгт № 1 - 2. Талбайн солбицлын цэгүүд /МУ-0013786/

МУ-0013786 тоот ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл Сөөг		
д/д	Уртраг	өргөрөг
1	104° 24' 2.36"	48° 18' 51.8"
2	104° 23' 32.93"	48° 18' 51.8"
3	104° 23' 32.93"	48° 19' 1.82"
4	104° 24' 2.36"	48° 18' 51.8"
9.37 га		

Хүснэгт № 1 - 3. Талбайн солбицлын цэгүүд /МУ-0013787/

МУ-0013787 тоот ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл Туулын зүүн дэнж					
д/д	Уртраг	өргөрөг	д/д	Уртраг	өргөрөг
1	104° 23' 38.45"	48° 18' 17.76"	21	104° 23' 29.89"	48° 18' 8.01"
2	104° 23' 38.49"	48° 18' 15.49"	22	104° 23' 29.05"	48° 18' 6.81"
3	104° 23' 42.13"	48° 18' 15.51"	23	104° 23' 21.93"	48° 18' 6.81"
4	104° 23' 42.09"	48° 18' 17.77"	24	104° 23' 21.93"	48° 18' 41.81"
5	104° 23' 43.56"	48° 18' 17.77"	25	104° 23' 45.93"	48° 18' 41.81"
6	104° 23' 43.53"	48° 18' 19.39"	26	104° 23' 45.93"	48° 18' 30.42"
7	104° 23' 44.99"	48° 18' 19.41"	27	104° 23' 45.59"	48° 18' 30.42"
8	104° 23' 44.97"	48° 18' 20.38"	28	104° 23' 45.63"	48° 18' 27.51"
9	104° 23' 46.91"	48° 18' 20.38"	29	104° 23' 44.41"	48° 18' 27.5"
10	104° 23' 45.96"	48° 18' 19.41"	30	104° 23' 44.43"	48° 18' 25.88"
11	104° 23' 43.93"	48° 18' 13.71"	31	104° 23' 43.45"	48° 18' 25.88"
12	104° 23' 43.21"	48° 18' 13.68"	32	104° 23' 43.48"	48° 18' 24.26"
13	104° 23' 41.39"	48° 18' 13.49"	33	104° 23' 42.41"	48° 18' 24.24"
14	104° 23' 39.28"	48° 18' 13.11"	34	104° 23' 42.53"	48° 18' 22.64"
15	104° 23' 37.4"	48° 18' 12.64"	35	104° 23' 41.55"	48° 18' 22.64"
16	104° 23' 35.36"	48° 18' 11.92"	36	104° 23' 41.58"	48° 18' 21.02"
17	104° 23' 33.61"	48° 18' 11.09"	37	104° 23' 40.61"	48° 18' 21.02"
18	104° 23' 32.72"	48° 18' 10.56"	38	104° 23' 40.62"	48° 18' 19.39"
19	104° 23' 31.97"	48° 18' 10.02"	39	104° 23' 39.66"	48° 18' 19.38"
20	104° 23' 30.92"	48° 18' 9.13"	40	104° 23' 39.67"	48° 18' 17.76"
44.88 га					

2.1. Уур амьсгалын улирлын ерөнхий горим

Булган аймгийн нутаг нь Хангай, Хөвсгөлийн уулархаг мужид орших учир хойд талаараа Хантай /2000м/, Бүтээл /1800 м/ нутгийн төв хэсгээрээ Бүрэн /1986м/, өмнө хэсгээрээ Бүрэг /1600-2000м/ далайн түвшнээс дээш өргөгдсөн уул нуруудтай ерөнхийдөө хээрийн бүс нутагт хамрагддаг.

Газрын хотгор гүдгэр уул нурууны өндөр нам, хэлбэр дүрсээс шалтгаалж агаар мандалд орон нутгийн чанартай өгсөх уруудах хөдөлгөөн үүсэх, мөн хур тунадасны тархалтанд нөлөөлөн салхины чиглэл хурд зэрэг нь харилцан адилгүй байдаг.

Нарны цацрагийн жилийн явцаас хамааран аймгийн нутагт жилийн 4 улирал солигддог. Гэхдээ тухайн орон нутгийн хотгор гүдгэр /уул, нуруу, тал, хөндий/ дэвсгэр гадаргын шинж /ой, хөвч, намаг, нуур гэх мэт/ зэргээс шалтгаалан улиралын шинж газар бүр харилцан адилгүй илэрнэ. Улиралын ялгааг тогтооход дулааны горимоор буюу агаарын хоногийн дундаж температур тодорхой заагийг давж тогтвортой дээшлэх, доошлох хугацааг гол үзүүлэлт болгон авч байна.

Өвөл: Өвлийн улирал дунджаар 11-р сарын 9-ний үеэс эхлэн 3-р сарын 14 хүртэл дунджаар 126 хоног үргэлжилнэ. Өвөл ихэнхдээ тэнгэр цэлмэг, тогтвортой хүйтэн, цас бага, салхины хүч бага байна. Хамгийн хүйтэн 1 сарын агаарын дундаж температур нь -16.5...-26.4 градус байдаг бөгөөд үнэмлэхүй хамгийн бага температур -45-46 градус хүрнэ. Харьцангуй чийгшил хамгийн их утгандаа хүрэх ба 1 сард дунджаар 1.3 мм хур тунадас ордог. Өвөл тус аймгийн нутагт баруун хойд зүгийн салхи зонхилох ба дунджаар 1.9-2.5 м/с салхи салхилна. Тогтвортой цасан бүрхүүл 2-р сарын хоёрдугаар 10 хоногоос 3-р сарын гуравдугаар 10 хоног хүртэл үргэлжилнэ.

Хавар: Хавар 3-р сарын 15-аас 5-р сарын 10 хүртэл дунджаар 55 хоног үргэлжилнэ. Хавар цаг агаарын байдал тогтворгүй, агаарын температур түргэн нэмэгдэж, өдөртөө дулаан, шөнөдөө хүйтэн, нэг хоногийн доторхи халуун хүйтний хэлбэлзэл их болно. 3 дугаар сар нийтдээ хүйтэвтэр бөгөөд сарын дундаж агаарын температур -5.3...-11.7 байснаа 4-р сараас эхлэн 0 градусаас дээшилж 5-р сарын дундаж температур 8.7...13.5 градус хүрч дулаарна. Энэ улиралд салхины хурд ихсэж дунджаар 2.5...3 м/с болдог бөгөөд шороон шуурга олонтоо шуурдаг ба дунджаар 5-6 өдөр шуурна. Эрс тэс уур амьсгалтай хоногийн температурын хэлбэлзэл их учир хаврын сүүл, намрын эхээр цочир хүйтрэл болох нь олширно.

Зун: Зуны улирал 5-р сарын 11-ээс 9-р сарын 20 хүртэл дунджаар 133 хоног үргэлжилнэ. Хамгийн дулаан 7-р сарын дундаж температур 16.9 дулаан, үнэмлэхүй халуун нь 40.5 градус хүрч дулаарна. Харьцангуй чийгшил 8-р сард 67-71% болно.

Намар: Намрын улирал 8-р сарын 20-ны үеэс 11-р сарын 21-ний үе хүртэл дунджаар 63 хоног үргэлжилнэ. Намрын улиралд агаарын температурын хэлбэлзэл их боловч хаврынхтай адил биш 10-р сарын дундаж температур 0.7 градус байдаг. Намрын улиралд цаг агаар тогтворгүй болж салхины хүч нэмэгдэн сарын дундаж салхины хурд 1.0-3.0 м/с хүрэх боловч хаврынхад үл хүрнэ. Тус аймгийн нутагт анхны цочир хүйтрэл дунджаар 8-р сарын 31-нээс 9-р сарын 18-ны хооронд байна.

Газар зүйн өргөрөг ихсэх тутам нарны эрчим багасдаг ерөнхий зүй тогтолтой боловч, өргөрөгийн хоёр градусын хооронд орших нэг аймгийн нутагт өөрчлөгдөх нь бага, харин нарны өндөр нам, гийгүүлэлтээс хамааран нэг өдөр болон нэг жилийн дотор тусах цацрагийн хэмжээ өөрчлөгддөгийн зэрэгцээ газар нутгийн хэвгий хазгай, ар энгэрийн байдал үүлшил, агаарын булингарлаас шалтгаалж харилцан адилгүй байна. Нарны нийлбэр цацраг 1300-1400 кВт цаг/м² буюу нийлбэр цацрагаар монгол орны дунд бүсэд оршдог.

Хоногийн дундаж температур +10°C-аас дээш байх өдөр Бүрэгхангай суманд 128 хоног байдаг ба +30 °C-аас халуун байх өдөр ойролцоогоор 4 удаа тохиолдоно. Нар гийгүүлэх нийт хугацаа 2745 цаг байна.

2.2. Уур амьсгалын нөхцөл

Агаарын температур: Агаарын температур нь тухайн орон нутгийн уул нуруу, хотгор гүдгэр, хөрсний байдал /өнгө, бүтэц, ургамлын өндөр нам, тархац цасан бүрхүүл/ зэргээс ихээхэн хамаарна. Агаарын температурын агаар мандлын төлөв байдлыг тодорхойлогч гол элемент, уур амьсгалын чухал нэг үзүүлэлт юм. Агаарын температурын хоногийн явцыг газрын гадаргаас дээш 2 метрийн өндөрт байрлуулсан термометр болон автомат станцуудаар тодорхойлж байна.

Тус аймгийн нутагт агаарын температур өмнөөсөө хойшлох тутам ерөнхийдөө буурах боловч гадаргын байдал орон нутгийн онцлогоос болж жигд биш хуваарилалттай байна.

Жилийн хамгийн хүйтэн 1 дүгээр сарын дундаж температур Эг, Эрингийн гол, Сэлэнгэ мөрний бэлчир, орхон голын орчмоор -21.5...-26.4 градус, бусад нутгаар -16.4...20.4 градус хүйтэн байна.

Жилийн хамгийн дулаан нь 7 дугаар сарын дундаж температур аймгийн өмнөд хэсэг, Эг Эрингийн сав газар Бүрэгхангай суманд 18.1...19.6 градус бусад нутгаар 16.1...17.9 градус дулаан байна.

Хөрсний гадаргын жилийн дундаж температур -0.0....+5.2 градус дулаан жилийн ундаж агаарын температурын утгаас бараг 4 градусаар дулаан байдаг. Хөрсний гадаргын сарын дундаж температур нь 2 дугаар сараас 3 дугаар сарыг дуустал 0 градусаас доош байх бөгөөд хамгийн хүйтэн 1 дүгээр сард -24.4...-27.1 градус, үнэмлэхүй хамгийн хүйтэн нь 46.5...48.9 градус байдаг.

Уулсын ба голын хөндий, хотгор газраа хүйтэн байх учраас хүйтний эрч газар нутгийн далайн түвшнээс дээших өндөр ихсэх тутам буурч байдаг.

Хавар намар хоногийн дундаж температур 0 градусаас дулаан байхад агаарын буюу хөрсний гадаргын температур 0 градус ба түүнээс доош орж хүйтрэхийг цочир хүйтрэл гэнэ. Тус суманд анхны цочир хүйтрэл дунджаар 9 сарын 5-нд болж хавар 5 дугаар сарын 16-нд дуусч хүйтрэлгүй хоногийн үргэлжлэх хугацаа дунджаар 91 хоног Булган аймгийн нутаг ерөнхийдөө чийглэгдүү нутагт орно. Хөрсний хаврын чийгийн горим нь намар, өвлийн хур тунадас чийг хангамжаас шалтгаална. Гол төлөв хөрс хөлдсөн хойно цасан бүрхүүл тогтдог /11-р сарын эхний 10 хоногт/ учраас хавар цас хайлахад түүний шар ус ихэвчлэн ууршиж алдагдах бөгөөд хөрсний чийгийн горимд бага нөлөөтөй. Хавар хөрс гэсэх үеэс хоногийн дундаж

агаарын температур 5 градус болж дулаарахаас эхлээд хөрсний дээд давхаргын чийгийн нөөц ууршиж эрс буурч байдаг зүй тогтолтой.

Тус аймгийн нутагт жилд уулархаг хэсэгтээ 350 мм-ээс дээш голын хөндийд 250-300 мм өмнөд хэсгээр 200-250 мм хур тунадас унаж байна. Жилийн хур тунадасны 85 хувь нь зөвхөн жилийн дулаан улиралд оногдно. Хоногийн хамгийн их хур тунадас өвлийн улиралд 1.8-6 мм, хавар намрын саруудад 6.3-37.6 мм ажиглагдаж, хур тунадас элбэгтэй зуны саруудад хоногт 40.0-93.3 мм ажиглагджээ.

30 хувиас бага чийгтэй өдрийн тоо Бүрэгхангай суманд 21.4 өдөр байдаг ба жилдээ 237.0 мм тунадас ордог байна. Жилд унах тунадасны дийлэнх нь буюу 227.6 мм нь дулааны улиралд, 9.4 мм нь хүйтний улиралд ордог байна. Бороотой өдрийн тоо жилд дунджаар 46.2 өдөр байдаг. Хамгийн анхны цас олон жилийн дунджаар 10 сарын 02-нд, эцсийн цас дунджаар 5 сарын 16-ны хооронд ажиглагддаг. Жилийн 146.7 хоног цасан бүрхүүлтэй байдаг. Энэ бүс нутгийн бас нэг онцлог нь монголын бусад нутгийн нэгэн адил нэг хоногт орсон тунадасны хэмжээ сарын нийлбэрээс давах тохиолдол байдаг. Тухайлбал 2006 оны VI сард нэг хоногт орсон тунадасны хэмжээ олон жилийн дунджаас 10.5 мм-ээр их хур тунадас орж байжээ.

Салхи: Салхи нь агаар мандлын орчил урсгал, тухайн орон нутгийн онцлогоос шалтгаална. Тус аймгийн нийт сумдын салхины чиглэл харилцан адилгүй давтагдалтай байдаг нь судалгаанаас харагддаг. Гэхдээ энд ерөнхий нэг онцлог байдаг нь станц харуулын салхины чиглэл гол мөрний хөндий, уулын амныхаа дагуу байдаг байна. Тус аймгийн нутгаар салхины дундаж хурд 2.2 м/с байдаг. Салхины хурд жил, улирал, хоногийн явцтай байдаг. Салхины хурдны жилийн явцыг үзвэл өвлийн улиралд манай орны нутагт төвтэй эсрэг циклон тогтвортой оршдог учир ихэвчлэн намуун хавар, намар тус улсын нутгийг дундад өргөргийн фронтын бүс хойш урагш дайран өнгөрөх учир цаг агаар ихээхэн тогтворгүй, салхи ихтэй болдог.

Салхины горим хурд, хөрсний байдалтай уялдан шороон шуурга болох нь газар бүр харилцан адилгүй ба олон жилийн ажиглалтаас хархад шороон шуурга жилд дунджаар 10 өдөр тохиолдонон. Тогтвортой цасан бүрхүүл тогтсон эсэхээс үл хамааран цасан шуургатай өдрийн тоо жилд дунджаар 2.4 өдөр байдаг ба хамгийн ихдээ 5.1 өдөр байдаг байна.

Булган аймгийн Бүрэгхангай сум нь уур амьсгалын мужлалын хувьд хуурайдуу сэрүүвтэр мужийн нэн хүйтэн дэд мужид хамрагдана. Энэ орчмын уур амьсгалын үндсэн нөхцөл байдал нь хоног, сар, жилийн агаарын температурын агууриг их, агаарын чийгшил бага, хур тунадасны хуваарилалт жигд бус, зундаа их халж, өвөлдөө их хүйтрэх зэрэг эх газрын эрс тэс уур амьсгалаар тодорхойлогдоно. Судалгаагаар агаарын хамгийн хүйтэн 1 дүгээр сард -38°C бөгөөд 9 дүгээр сарын сүүлээс эхлээд хүйтэрч эхэлдэг. 3 дугаар сараас эхлэн мэдэгдэхүйц дулаарах хандлага гарах бөгөөд 4 дүгээр сард цасан бүрхүүл бүрмөсөн хайлж дуусна. Жилийн дундаж хур тунадас 330 мм болдог бөгөөд түүний 85% нь зуны улиралд ногддог. Төслийн талбайн хэмжээнд олон жилийн мөстлөг байхгүй боловч өвөл 2-2.5 м хүртэл хөрс хөлддөг.

Салхи голдуу хойт ба баруун хойт чиглэлтэй байх ба салхины дундаж хурд нь 3.5 м/с бөгөөд 3, 4 дүгээр саруудад салхины хурд 20 м/с хүрдэг. Сүүлийн 70 гаруй жилд

Монгол Улсын хэмжээнд газрын гадарга орчмын агаарын жилийн дундаж температур 2.1°C дулаарч, жилд орох хур тунадасны хэмжээ 10% буурсан нь энэхүү бүсэд мөн хамаарна. Эндээс харахад манай оронд гандах, хуурайших процесс эрчимтэй явагдаж байгаа бөгөөд цаашид хүний болон хүний оролцоогүйгээр үргэлжлэх үйл явц болоод байна. Уур амьсгалын өөрчлөлт, байгалийн гамшигт үзэгдлийн давтамж ихсэх болсон. Иймээс цаг агаарын өөрчлөлт, байгалийн гэнэтийн гамшгаас урьдчилан сэргийлж ажлаа төлөвлөх шаардлагатай.

Хөрсний температур: Байгаль орчны төслөөс нөлөөлөхөд хөрсний температур нэмэлт нөхцөл бүрдүүлэх эсэхийг анхаарахын тулд хөрсний гадаргын болон гүний температурыг олон жилийн дундаж үзүүлэлтээр гаргаж дүгнэлт хийв.

Хүснэгт № 1 - 4. Хөрсний гадаргын температур

Сар	Дундаж	Үнэмлэхүй бага	Үнэмлэхүй их
1	-23.9	-10.0	-31.0
2	-19.9	-2.7	-32.0
3	-8.6	7.2	20.1
4	3.6	26.8	-7.9
5	13.6	37.1	-2.5
6	19.9	43.1	8.0
7	21.4	44.0	11.5
8	19.0	38.5	9.8
9	10.9	40.7	2
10	0.6	17.8	-6.7
11	-13.2	-5.0	-18.5
12	-21.3	-12.3	-27.1

10 дугаар сарын сүүлчээс эхлэн хөрс өнгөнөөсөө хөлдөж эхлэн улмаар газрын гүн рүү нэвчиж, дараа нь 2 дугаар сард улирлын хөлдөлтийн гүндээ хүрдэг байна.

Хур тунадас: Хур тунадасны олон жилийн дундаж хэмжээ 232.1 мм бөгөөд түүний 90% нь дулааны улиралд буюу 4-9 дүгээр сард ордог байна.

Агаарын чийгшил: Агаарын харьцангуй чийг жилд дунджаар 62% ба 12, 1 дүгээр сард 70-74%, хамгийн хуурай үе болох 4 дүгээр сард 48 хувь болдог байна. Энд олон жилийн дундаж үнэмлэхүй чийгшлийн хэмжээ гПа байдаг. Үнэмлэхүй чийгшил нь усны уурын даралт агаарын температураас хамааралтайгаар өвөл 0.7-2.2 гПа, зун 8.5-13.1 гПа байна.

Цасан бүрхүүл: Цасны хамгийн их зузаан 15 см хүрдэг цасан бүрхүүлтэй өдрийн тоо жилд дунджаар 68 хоног байна. Анхны цас 9 дүгээр сард орох ба 10 дугаар сарын сүүл, 11 дүгээр сарын эхээр тогтвортой цасан бүрхүүл үүсч 5 дугаар сарын дунд болон сүүл үеэс цасгүй болдог байна.

Нар: Хамгийн богино өдөр 12 дугаар сарын 21 бөгөөд 8 цаг 24 минут үргэлжилнэ. Хамгийн урт өдөр нь 6 дугаар сарын 20-ны өдөр бөгөөд 16 цаг 02 минут байгалийн гэрэлтэй байна. Хамгийн эрт буюу 6 дугаар сарын 17-ны өдөр 4 цаг 53 минутанд нар мандах ба хамгийн орой нар жаргах нь 6 дугаар сарын 25-ны өдөр 20 цаг 57 минутанд тохионо. Хамгийн орой нар мандах өдөр 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн 8 цаг 43 минут бөгөөд хамгийн эрт жаргах өдөр нь 12 дугаар сарын 12-ны өдрийн 17 цаг болно.

Агаар дахь тоосжилт, бохирдолт: Төсөл хэрэгжих нутагт хүн ам цөөтэй, хүрээлэх орчны агаарт нөлөөлөх хог хаягдлын томоохон эх үүсвэр, бохирдуулагч эх үүсвэр байхгүй нутаг дэвсгэрт оршдог. Улиралын шинж чанартай бага хэмжээгээр тохиолдох шороон шуургыг л тооцохгүй бол төсөл хэрэгжих орчин нь үндсэндээ цэвэр агаартай.

2.3. Усан орчин

Бүрэгхангай сум нь Орхон Туул, Ангирт, Ямаат, Бичигт, Шувуут, Харбух зэрэг томоохон гол, горхи, булаг шандтай. Энэ бүс нутаг нь гидрогеологийн мужлалын ангиллаар Хойт Монголын гидрогеологийн системийн Хэрлэн голын грунтын усны ай савын хойт хэсэгт хамаарагдана.

Газрын доорх усны байгалийн баялаг үүсэх нөхцөл нь ус агуулагч чулуулгуудын коллектор шинж буюу шүүрүүлэгч орчны төлөв байдал, шинж чанараар тодорхойлогдоно.

Хамгийн том гол нь Орхон голын баруун цутгал болох 600 км орчим урттай, 1-4 км өргөн хөндий бүхий Туул гол юм. Гольдрол нь тохойрол, тахирлалт ихтэй, олон тооны хар ус, жижиг аралтай бөгөөд гольдролын өргөн нь 30-100 метрийн хооронд хэлбэлздэг ба голын боргио хэсэгтээ 0.6 м, тайван хэсэгтээ 3 м ба түүнээс дээш, гүн нь 0.5-1.6 м зарим газраа 2.5 м хүрдэг. Урсгалын хурд 0.3-11 м/сек, хөндийн хэвгий нь 0.001-0.002. Туул гол 10 дугаар сарын сүүлчээр хөлдөж эхлэх ба 4 дүгээр сарын эхээр гэсч эхэлдэг.

Газрын доорх ус агуулсан үе нь 6-30 метрийн гүнд орших ба ойролцоогоор 3 л/сек ундаргатай байдаг. Ажлын талбайд Туул голын баруун талын цутгалууд нь гүний хэрчигдэлд хүчтэй өртсөн бөгөөд жилийн ихэнх цагт усгүй байдаг. Тэдгээрийн урт нь 2-10 км хүртэл үргэлжилдэг. Харин зүүн талын цутгалууд нь харьцангуй бага хэрчигдсэн усгүй сайр маягийг үүсгэх ба 4-5 км үргэлжилдэг.

2.4. Хөрсөн бүрхэвч

Төслийн талбай нь Хангай Хэнтийн уулархаг мужид хамрагдана. Энэ мужид Хэнтийн нуруу хийгээд түүний салбар уулс, Орхон, Туул, Хараа, Ерөө голын хөндий, мөн Эрээний нуруу, Онон, Улзын сав газар багтана. Тус мужийн төв хэсэгт хамгийн өндөр өргөгдсөн Хэнтийн гол нуруу орших бөгөөд түүнээс тал бүр тийш салбарласан уулс аажим намссаар бэсрэг уулс болон улмаар ухаа гүвээт талд шилжинэ.

Хангай-Хэнтийн их мужийн уулс голдуу налуу хажуутай тул хөрсөн бүрхэвч бүрэлдэн тогтоход тааламжтай нөхцлийг бий болгодог бөгөөд өндөр уулын нугын

хөрс голлож, уулын хүрэн, ойн саарал хөрс нилээн их тархсан чулуу, хайрга ихтэй, ялангуяа төвийн бүсэд уулын хүрэн хөрс зонхилж, өвөр талд нь цайвар хүрэн хөрс голлож, ар талаар нь ойн саарал хөрс бага зэрэг тархсан байдаг ба хөрс харьцангуй зузаан бөгөөд ялзмаг болон тэжээлийн бодис ихтэй байна.

2.5. Ургамлан нөмрөг

Судалгаа явуулсан нутаг нь ургамал газарзүйн мужлалаар Евразийн шилмүүст ой, нуга хээрийн их муж, чийглэгдүү хэвшинжийн Дорнод Азийн муж, Орхон-Туулын нам уулсын тойрогт хамаарагдана (Монгол улсын Үндэсний атлас, 2009). Монгол орны физик газарзүйн мужлалаар Хангайн уулт их муж, Орхон Туулын савын бэсрэг уулсын муж, Орхон-Ерөө голын тойрогт багтана (Даш, 2000).

Уурхайн олборлолт явуулж байгаа нутаг нь нам уул, уулын хээр, татмын нугын ургамалжилттай. Нэрт эрдэмтэн Дашням /1974/ энэ районы ургамалжилтыг судлаад Дагуур-Монголын хээрийн провинцийн Дашинчилэнгийн районд хамруулжээ. Нам уулын хажуу, налуугаар шивээт хялганат, хазаар өвст, агьт, алаг өвст хээр тархахаас гадна уулын оройн хэсгээр ботуульт хээр зонхилно. Уулын хоорондох хөндийнүүдээр хялганат, хиагт, алаг өвст, харганат хээрүүд зонхилон тархдаг.

Тал хөндийн төв хэсгээр үетэн-хялганат/хялганат агь-үетэнт хуурай хээрүүд элбэг таарна. Туул голын татмын хоёр талын өргөн хөндийгөөр жижиг навчит харгана бүхий агь-хялганат хээр, мөн үхэр харгана, бүхий харгана-хазаар өвст хээр элбэг тархдаг. Төсөл хэрэгжиж буй талбайд нийт 19 овог, 49 төрөлд хамаарагдах 58 зүйл ургамал бүртгэгдлээ. Овгуудын дотроос үетэн 15 зүйл, нийлмэл цэцэгтэн-6 зүйл, тэргүүлэгч цэцэгтэн-7 зүйлтэйгээр бусад овгийн ургамал 1-3 зүйлтэй тохиолдож байна. Түүнчлэн зүйлүүдийн дотроос мод 1 зүйл, сөөг 3 зүйл, 15 зүйл нэг наст ургамал байгаа бөгөөд 39 зүйл олон наст ургамал ургаж байна.

2.6. Амьтны аймаг

Төсөл хэрэгжиж буй нутаг нь газарзүйн мужлалаар Монголын хээрийн ба ойт хээрийн дэд мужийн Монгол Дагуурын тойрогт хамаарна. Амьтны аймгаас нийтлэг буюу зөвхөн тал хээрийн нөхцөлд дасан зохицсон амьтад тохиолдоно. Үүнд: Туулай хэлбэртнээс бор туулай, огодой, мэрэгчдээс үлийн цагаан оготоно, махан идэштнээс саарал чоно, хярс, үнэг, шувуудаас шоорон эвэрт болжмор, монгол болжмор, шилийн сар, хөхтөн амьтнаас цагаан зээр зэрэг амьтад элбэг байна.

БҮЛЭГ 2. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт № 2 - 5. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Биелэлт	Фото зураг
Агаарын орчин				
1	<p>Цаг уурын нөхцөл байдал, уул техникийн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй тоосжилт үүсэх</p> <p>Тээврийн хэрэгслүүдээс ялгарах хорт бодисуудаар орчны агаар бохирдох</p>	<p>Уурхайн олборлолтын үе шатанд тоосжилт ихээр үүсэх үед усалгаа хийж, салхи ихтэй үед тоос багасгах арга хэмжээ авсан.</p>	<p>Агаарын шинж чанарыг тодорхойлох урлирал тутамд лабораторийн шинжилгээнд хамруулсан. Технологийн зам усалгааг баяжуулах үйлдвэрийн эргэлтийн усан сангаас авч, шаардлагатай үед усалгааг тогтмол хийлгэсэн.</p>	<p>The image shows a laboratory report from 'БУЛГАН ЙМГИЙН УС, ЦАГ УУР ОРЧНЫ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ТӨВИЙН ХАРЬАА БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ЛАБОРАТОРИ' with chemical analysis results. Below the report is a photograph of a white water truck with 'WATER' written on its tank, spraying water onto a dirt road to suppress dust.</p>
2	<p>Уурхайн олборлолтын үеийн хөрс хуулалт, тээвэрлэлт, овоолго хийх зэрэг газар шорооны ажилтай холбоотой тоосжилт үүсэх</p>	<p>Орчны агаарт ялгаруулах хорт утаа хийг багасгахын тулд хөдөлгүүрт ашиглагдаж буй машин механизм, техникийн засвар, оношлогоо үйлчилгээ,</p>	<p>Техникүүдийн засвар үйлчилгээг цаг тухайд нь хийж, үзлэг оншилгоонд хамруулсан.</p>	

3	<p>Хог хаягдлын үнэр тархах</p> <p>Төслийн үйл ажиллагаанаас үүссэн тоосжилт хорт хий газарт бууж ургамлан бүрхэвч ба хөрсөнд нөлөөлөх</p>	<p>тохируулгыг тогтсон хуваарийн дагуу тогтмол хийж, хүнд машин механизмыг жил бүр техникийн үзлэгт хамруулж байна</p>	<p>Хог хаягдлын үнэр дарах зорилгоор бодисын судалгаа хийж эко “Тамир” био ариутгагч, үнэр дарах бодисыг ашигласан.</p>		
Дуу чимээ					
4	<p>Нутгийн иргэдийн амгалан тайван байдлыг алдагдуулах</p>	<p>Дуу шуугианы хэмжилт хийлгэж, дуу, шуугиан бүхий машин механизмын ашиглалтыг оновчтой төлөвлөсөн.</p>	<p>Хэлт энд сэфти солушинс ХХК-ийн эрүүл ахуй, хор судлалыг лабораториор дуу шуугианы хэмжилтийг хийлгэсэн.</p>		
Усан орчин					
5	<p>Газрын доорх урсацын горим алдагдах, усны бохирдол, Шатах тослох материалыг алдсанаар газрын доорх ус бохирдох,</p>	<p>Ажилчдын аюулгүй ажиллагааны дүрэмд ус хамгаалах тухай тусгаж өгсөн</p>	<p>Уурхайн бүсэд үерийн уснаас хамгаалсан далан шуудууг хийж, үерийн жалга дагуу</p>		

	<p>· Эргэлтийн усан сангуудаар алт угаан баяжуулсан бохир ус шүүрч алдагдах</p>	<p>Зуны улиралд аадар борооны үед үер болох нөхцөлтэй тул уурхай, овоолго зам талбай усанд автаж болзошгүй тул үерийн уснаас хамгаалах, усыг хатуу хог хаягдлаар бохирдуулахгүй байх хамгаалалтын далан шуудуу барих арга хэмжээ авах.</p>	<p>байрлах зам доогуур хоолойг байрлуулсан.</p>		
<p>6</p>		<p>Гүний болон гадаргын усыг итгэмжлэгдсэн лабораторит өгч шинжлүүлэх.</p>	<p>Худгийн ус, Туул голын усыг улирал тутамд итгэмжлэгдсэн лаборторт шинжлүүлсэн. Ахуйн болон аюултай хог хаягдлын цэгийг байрлуулж, гадаргын усыг бохирдлоос хамгаалж ажилласан.</p>		
Хөрсөн бүрхэвч					
<p>1</p>	<p>· Техник болон хүний нөлөөгөөр хүчин хөрс</p>	<p>Тээврийн хэрэгслийг маршрутын бус замаар явахыг</p>	<p>Тээврийн хэрэгслийн хурдыг</p>		

	<p>болон ургамлыг гэмтээх</p> <p>Уурхай ашиглалтын явцад хөрсний бүтэц найрлагад өөрчлөлт орох, хог хаягдал тоосжилтоос бохирдол үүсгэх</p>	<p>хориглосон таних бүхий самбаруудыг байрлуулах.</p>	<p>хязгаарлахаар зам талбайг тэмдэгжүүлж хаягжуулсан.</p>	
2	<p>Шатах тослох материал асгарах зэрэг болзошгүй осол аваараас үүдэн хөрсөн бүрхэвчийг бохирдуулах аюултай.</p>	<p>Өнгөн хөрсийг хуулан авах, Уурхайн үйл ажиллагаа эхлэхээс өмнө болон түүний явцад хуулан авсан өнгөн хөрсийг тусгайлан зассан овоолго үүсгэж хадгалах.</p>	<p>Үржил шимт хөрсийг хуулан авч 36000 м3 хөрсийг шимт хөрсний овоолгод нөөцөлсөн байна.</p>	
3	<p>Шимт хөрсний овоолго үүсгэсний дараа хөрс сийрэгжсэн байх учир хөрс салхинд хийсэх, үерийн усанд урсах магадлалтай.</p>	<p>Шатах, материалыг зориулалтын хадгалж, орчинд алдагдах-аас сэргийлэхээр байгуулах</p>	<p>тослох саванд уурхайн асгарч цэг</p>	<p>Асгаралтын иж бүрдэлийг засварын талбайд байрлуулж, шатах тослох материалын талбайг</p>

4	<p>Машин техникний олон салаа зам үүсч тоос шороо ургамал хөрсийг аюултай</p>	<p>ШТМ-ын агуулах болон засварын төвийн талбайг хатуу хучилттай болгох, хөрсний бохирдолоос сэргийлэх.</p>	<p>бетонжуулан хөрсөн бүрхэвчийг бохирдуулхаас хамгаалсан.</p>	
5	<p>Хөрс хатуу хог хаягдлаар бохирдох нөлөөтэй.</p>	<p>Талбайн зориулалтын цэгээс гадагш элдэв хог хаягдал хаяхгүй, газрын төрх, хөрсийг эвдэхгүй, хөндөхгүй байх арга хэмжээг хэвшүүлэх</p>	<p>Ахуйн болон аюултай хог хаягдлын нэгдсэн цэг байгуулж төвлөрсөн хог хаягдлыг гэрээт байгууллагуудад нийлүүлж байна.</p>	
Ургамал				
1	<p>Олборлолт, уурхайн зас-вар үйлчилгээ, уурхайд олон салаа зам үүссэнээс болж ургамлан бүрхэвч устгах нөлөөлөлтэй.</p>	<p>ШТМ-ын агуулах болон засварын төвийн талбайг хатуу хучилттай болгох.</p>	<p>Засварын талбайг бетонжуулж хөрсөн бүрхэвчийг хамгаалсан.</p>	

2	<p>Хатуу шингэн хог хаягдлыг ил задгай хаяснаас болж ургамлан бүрхэвч бохирдох, халцрах, аюултай, устгах</p>	<p>Хог хаягдлыг ил задгай хаяхгүй байх, хог хаях нэгдсэн цэг байгуулах.</p>	<p>Үйлдвэрийн зориулалтаар гарсан хог хаягдлын цэг байгуулж, хатуу хог хаягдлыг бүртгэлжүүлэн ажиллаж байна.</p>	
3		<p>Жил бүр ургамлын судалгаа, мониторинг явуулах, мод тариалах, нөхөн сэргээлтэд тохиромжтой үрийг орон нутгаас түүж бэлдэх.</p>	<p>5 дугаар сард хайлаас модны үр түүж хүлэмжинд үрслүүлэн мод үржүүлгийн талбайд суулгасан. 10 дугаар сард мандлын цэцгийн үр түүж ирэх жилийн тариалалтад нөөцөлсөн.</p>	
4		<p>Ашиглалтын талбайн ургамлан бүрхэвчийг хамгаалах үүднээс олон салаа зам гаргахгүй байх, тэмдэгжүүлэлт хийх</p>	<p>Уурхайн бүс, төслийн талбайд хаяг, тэмдэгжүүлэлт бүрэн хийгдсэн.</p>	
<p>Амьтан</p>				

1	<ul style="list-style-type: none"> · Үйл ажиллагаа явуулсан-тай амьтны нөөц хомсдох · Ухсан нүх шуудуунд мал, амьтан унах 	<p>Уурхайн талбайд мал, амьтан унаж гэмтэхээс сэргийлэх зорилгоор хамгаалалтын далан шуудууг байгуулах.</p>	<p>Уурхайн талбайд мал амьтан унаж бэртэхээс сэргийлэх далан байгуулж, зам дагуух тэмдэг тэмдэглэгээг байрлуулсан.</p>	
2	<ul style="list-style-type: none"> · Олборлолтын үед мэрэгч, мөлхөгчидийн амьдрах орчин алга болж, тэнд үүрлэх шавжууд устгах 	<p>Уурхайн ажилчдад хууль бус ан агнуур хийхгүй байх асуудлаар мэдээллийг тогтмол өгөх.</p>	<p>Баяжуулах хэсгийн эргэлтийн усан санд үржсэн загасыг тор тавьж барин, нийт 4 төрлийн загасыг Туул голруу нүүлгэн шилжүүлсэн.</p>	
3	<ul style="list-style-type: none"> · Шувуу, нүүдлийн хөхтөн амьтадын дайрч өнгөрөх зам хаагдах 	<p>Уурхайн орчмын тогтсон нуур цөөрөм, цэврийн нууранд үржсэн загасыг, загасны тор байршуулж туул голд нүүлгэн шилжүүлэх.</p>		

2.7. Агаарын орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Цаг уурын нөхцөл байдлаас уулын хэсэг, машин механизмын үйл ажиллагаа, ажилтны эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй. Иймээс төслийн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй тээврийн хэрэгслийн хөдөлгүүрийн шаталтаас үүсэх хорт хий агаар орчныг бохирдуулах, олборлолтын явцад нарийн ширхэгт тоос агаарт салхиар болон техникийн хөдөлгөөнөөр дэгдэх зэрэг сөрөг нөлөөлөлтэй тул дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн. Үүнд:

1. Уурхайн тоосжилтыг багасгахын тулд олборлолт явуулж буй талбай, технологийн зам, гадаад овоолго, тээврийн хэрэгслийн дотоод зам талбайг графикын дагуу услаж байна. Технологийн зам усалгаа хийгдэж буй байдлыг харуулав.

Зураг № 2 - 2. Технологийн зам усалгаа хийгдэж буй байдал

2. Шороон замыг 30- 40 см зузаантай нойтон шламаар хучиж тагтаршуулан засварлаж, олон салаа зам гаргахгүй байх үүднээс замын тэмдэг тэмдэглэгээг хийж тээврийн хэрэгслийн хурдыг хязгаарлаж байна.
3. Орчны агаарт ялгаруулах хорт утаа хийг багасгахын тулд хөдөлгүүрт ашиглагдаж буй машин механизм, техникийн засвар, оношлогоо үйлчилгээ, тохируулгыг тогтсон хуваарийн дагуу тогтмол хийж, хүнд машин механизмыг жил бүр техникийн үзлэгт хамруулж байна.
4. Агаарын чанарын үзүүлэлт дээр **MNS 4585:2016** стандартын дагуу шинжилгээ хийлгэхэд стандарт шаардлагад заасан хэмжээнээс хэтрээгүй байна.

Хүснэгт № 2 - 6. Агаарын шинжилгээ

Дээж авсан цэг	SO ₂ мг/м ³	NO ₂ мг/м ³	Тоос мг/м ³	Цацраг мг/м ³
Ил уурхайн талбай	0,012	0,019	0,3	0,13
Тосгон	0,006	0,013	0,1	0,10
Хүлцэх агууламж	0,450	0,200	0,5	0,60

Ил уурхайн ашиглалтын улмаас агаарт тоос их хэмжээгээр тархах үед технологийн зам усалгааг баяжуулах үйлдвэрийн эргэлтийн усан сангаас болон уурхайн шүүрлийн усыг нөөцлөн ашигладаг нь байгалийн гадаргын усны нөөцийг хамгаалах дорвитой арга хэмжээ болж байна.

2.8. Газрын гадарга, хэвлийд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

1. Техникийн хөл хөдөлгөөнийг зориулалтын бус замаар явуулахгүй байхад нь хяналт тавин замын тэмдэг тэмдэглэгээг байршуулж ажилладаг.
2. Уурхайн үйл ажиллагааны явцад хийгдэх зайлшгүй шаардлагатай газар шорооны ажил, агуулах, үйлчилгээний хэсэг байгуулах зэрэг ажил нь барилга байгууламжийн дэвсгэрээс бусад талбайн газрын гадаргыг өөрчлөлтөнд оруулдаг учир орчны тохижилт, ногоон байгууламжийг хийсэн.

Зураг № 2 - 3. Кемпийн орчныг тохижуулж, ногоон байгууламжийг хийсэн байдал

2.9. Хөрсөн бүрхэвчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Уурхайн үйл ажиллагаанаас хөрсөн бүрхэвчид үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах зорилгоор доорхи арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

1. Уурхайн үйл ажиллагаа дуусахад, талбайн нөхөн сэргээлтэд ашиглах зорилгоор уурхайлалтанд өртөх талбайн хөрс хуулалт бүрийг хөрсний бүтцээс хамааран 30-50 см-с доошгүй гүнээр хуулалт хийж, үржил шимт хөрсний овоолгыг 2-5м өндөртэйгөөр овоолон хажуугийн налуууг 18⁰-аас хэтрүүлэхгүй үүсгэн хадгалаж байна. Үржил шимт хөрсний хуулалтыг доорх зураг харуулав.

Зураг № 2 - 4. Үржил шимт хөрсийг хуулж буй байдал

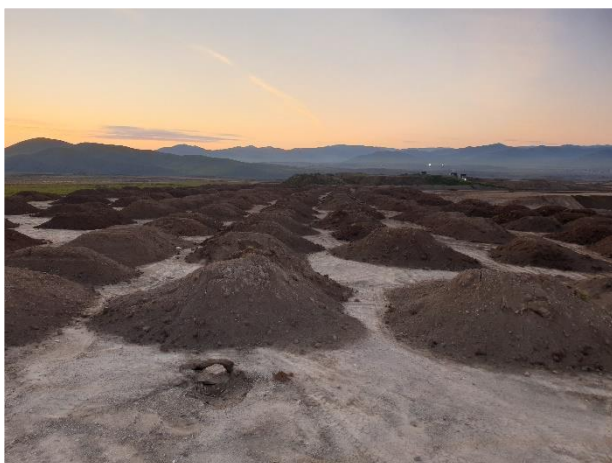
2. Олон салаа зам гаргаж хөрс талхлахаас урьдчилан сэргийлж технологийн замыг байгуулан тэмдэг тэмдэглэгээг байршуулсан.

Зураг № 2 - 5. Уурхайн технологийн зам

3. Олборлолт дууссаны дараа дээрх хэсгүүдийн ашиглагдсан талбайг хэлбэршүүлэх, тэгшлэх, үржил шимт хөрсөөр хучих зэргээр техникийн нөхөн сэргээлтийг стандартын дагуу хийж байна.

Зураг № 2 - 6. Техникийн нөхөн сэргээлт хийгдэж буй байдал

4. Техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн газарт модны суулгацуудыг эгнүүлэн тариалж, биологийн нөхөн сэргээлтийг хийсэн. Мод тарьсан талбайд ургамлан бүрхүүл үүсэж хөрс нь салхинд хийсэхээс хамгаалагдсан байна.

Зураг № 2 - 7. Хөрсөн бүрхэвчийг хамгаалж биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн байдал

5. Талбайн зориулалтын цэгээс гадагш элдэв хог хаягдал хаяхгүйгээр түр хогийн цэгүүдийг өөрийн талбайд байгуулсан.

Зураг № 2 - 8. Хог хаягдлын түр хогийн цэг

6. Засварын талбай, шатах тослох материалын агуулах, хаягдал тосний цэгийг үер галын аюулд өртөхөөргүй газарт сонгон байрлуулж шатах тослох материалын асгаралтаас урьдчилан сэргийлж бетонжуулсан.

Зураг № 2 - 9. ШТМ-ын асгаралтаас сэргийлж бетонжуулсан байдал

2.10. Усны нөөц, чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

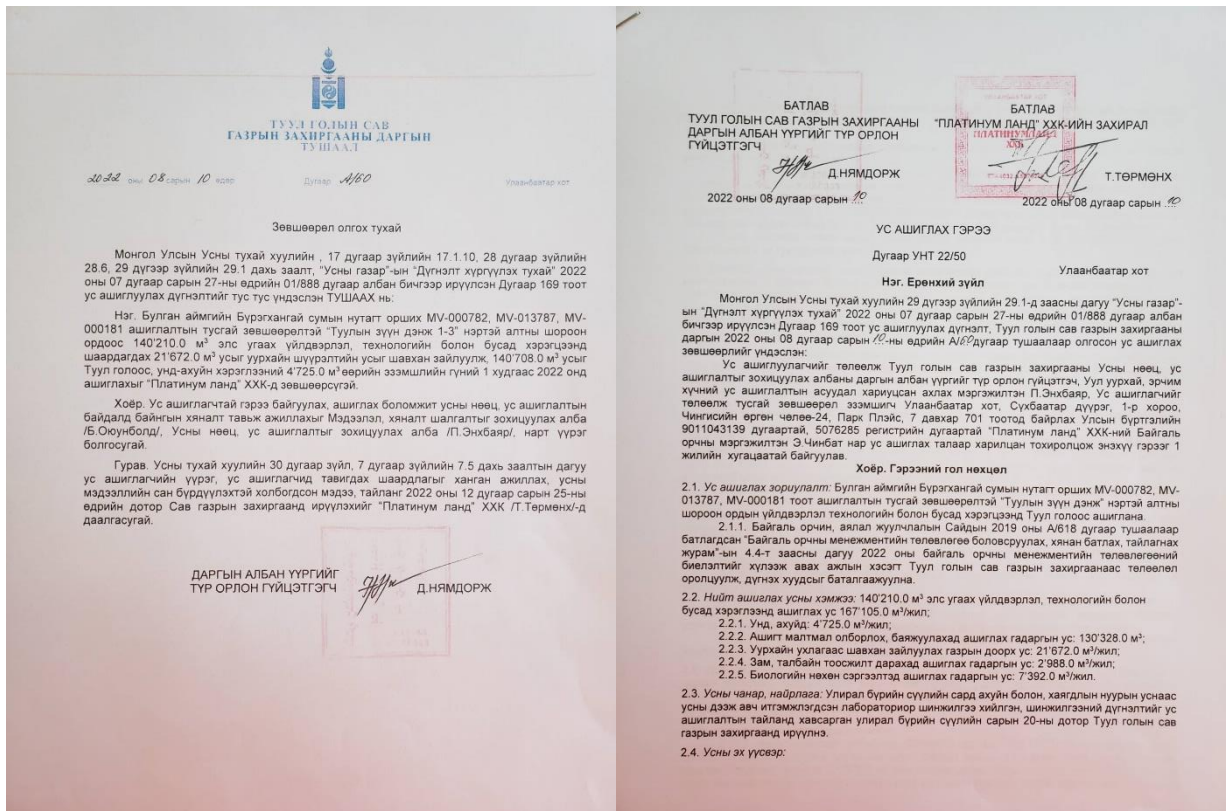
Бүрэгхангай сум нь Орхон Туул, Ангирт, Ямаат, Бичигт, Шувуут, Харбух зэрэг томоохон гол, горхи, булаг шандтай. Энэ бүс нутаг нь гидрогеологийн мужлалын ангиллаар Хойт Монголын гидрогеологийн системийн Хэрлэн голын грунтын усны ай савын хойт хэсэгт хамаарагдана. Газрын доорх усны байгалийн баялаг үүсэх

нөхцөл нь ус агуулагч чулуулгуудын коллектор шинж буюу шүүрүүлэгч орчны төлөв байдал, шинж чанараар тодорхойлогдоно.

Хамгийн том гол нь Орхон голын баруун цутгал болох 600 км орчим урттай, 1-4 км өргөн хөндий бүхий Туул гол юм. Гольдрол нь тохойрол, тахирлалт ихтэй, олон тооны хар ус, жижиг аралтай бөгөөд гольдролын өргөн нь 30-100 метрийн хооронд хэлбэлздэг ба голын боргио хэсэгтээ 0.6 м, тайван хэсэгтээ 3 м ба түүнээс дээш, гүн нь 0.5-1.6 м зарим газраа 2.5 м хүрдэг. Урсгалын хурд 0.3-11 м/сек, хөндийн хэвгий нь 0.001-0.002. Туул гол 10 дугаар сарын сүүлчээр хөлдөж эхлэх ба 4 дүгээр сарын эхээр гэсч эхэлдэг. Газрын доорх ус агуулсан үе нь 6-30 метрийн гүнд орших ба ойролцоогоор 3 л/сек ундаргатай байдаг. Ажлын талбайд Туул голын баруун талын цутгалууд нь гүний хэрчигдэлд хүчтэй өртсөн бөгөөд жилийн ихэнх цагт усгүй байдаг. Тэдгээрийн урт нь 2-10 км хүртэл үргэлжилдэг. Харин зүүн талын цутгалууд нь харьцангуй бага хэрчигдсэн усгүй сайр маягийг үүсгэх ба 4-5 км үргэлжилдэг.

Туулын зүүн дэнж 1-3 төсөл нь технологийн болон бусад хэрэгцээнд зарцуулах ус 167,105.0 м³/жил ус шаардагдах бөгөөд унд, ахуйн хэрэгцээнд 4,725.0 м³/жил усыг өөрийн эзэмшлийн худгаас авч ашиглана. Зам талбайн тоосжилт дарах усалгаа хийхэд 2,988.0 м³/жил, биологийн нөхөн сэргээлтэд 7,392.0 м³/жил усыг Туул голоос авч хэрэглэхээр усны боломжит нөөцийн дүгнэлтийг “Монгол-Ус” ТӨААТҮГ-аар гаргуулан авсан байна. Боломжит нөөцийн дүгнэлтийг үндэслэн “Туул голын сав газар”-т хүсэлт гаргаж ус ашиглах зөвшөөрөл болон гэрээ байгуулан ажилласан.

Зураг № 2 - 10. Ус ашиглах зөвшөөрөл, гэрээ

Усны шинжилгээг улирал бүр Булган аймгийн Ус цаг уур орчны хяналт шинжилгээний төвийн харьяа байгаль орчны шинжилгээний лабораторид өгч тогтмол шинжлүүлж байна. Усны бохирдол буюу чанарыг шинжлүүлэхээр гадаргын ус болон газрын доорх усыг хамруулсан. Усны дээж авч буй байдлыг зураг 10-т харуулав.

Гадаргын ус нь баяжуулах хэсгийн ашиглагдсан ус буюу эргэлтийн усан сан, газрын доорх ус нь ахуйн хэрэглээнд хэрэглэгддэг ундны ус юм. Ундны усны гүний нэг худагтай бөгөөд энгийн болон хамгаалалтын эрүүл ахуйн бүсийг тогтоож хашаажуулсан.

Зураг № 2 - 11. Усны дээжийг авсан байдал

Шатах тослох материал асгарсч хөрсөнд нэвчин, хөрс ус бохирдуулахаас сэргийлэн шатах тослох материал түгээх цэг болон засварын газар, автомашины зогсоолын суурийг цементлэх, асгарсан тохиолдолд тухай бүр нь саармагжуулах арга хэмжээ аван ажиллаж байна. Зураг 8-д харуулав.

Бохир усыг битүүмжлэл сайтай, ус нэвтрэхгүй бетон болон төмөр бетон доторлогоотой тусгай бохирын цооногт хуримтлуулдаг буюу, энэ жил хуримтлалын цооног дүүрч гэрээт компаниар тээвэрлүүлж, цэвэрлэх байгууламжид нийлүүлэн цооногийг сулаллаа.

Зураг № 2 - 12. Бохир ус соруулж буй байдал

2.11. Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Уурхайн олборлолт явуулж байгаа нутаг нь нам уул, уулын хээр, татмын нугын ургамалжилттай ба нам уулын хажуу, налуугаар шивээт хялганат, хазаар өвст, агьт, алаг өвст хээр тархахаас гадна уулын оройн хэсгээр ботуульт хээр зонхилно. Уулын хоорондох хөндийнүүдээр хялганат, хиагт, алаг өвст, харганат хээрүүд зонхилон тархдаг.

Тал хөндийн төв хэсгээр үетэн-хялганат/хялганат агь-үетэнт хуурай хээрүүд элбэг таарна. Туул голын татмын хоёр талын өргөн хөндийгөөр жижиг навчит харгана бүхий агь-хялганат хээр, мөн үхэр харгана, бүхий харгана-хазаар өвст хээр элбэг тархдаг.

Төслийн ургамалжилтын судалгааг тогтоон ургамалжилтын хэв шинж бүрт ургамлын бичиглэлийг 1x1м-ийн талбайд Раменский, Друдьегийн аргаар үйлдэж ерөнхий бүрхэц, зүйлийн бүрэлдэхүүнийг тодорхойлов.

Зураг № 2 - 13. Туул голын зүүн хэсгийн уулын хээр шарилж-ширэг улалжит бүлгэмдэл

Төсөл хэрэгжиж буй талбайд нийт 19 овог, 49 төрөлд хамаарагдах 58 зүйл ургамал бүртгэгдсэн. Овгуудын дотроос үетэн 15 зүйл, нийлмэл цэцэгтэн - 6 зүйл, тэргүүлэгч цэцэгтэн - 7 зүйлтэйгээр бусад овгийн ургамал 1-3 зүйлтэй тохиолдож байна. Түүнчлэн зүйлүүдийн дотроос мод 1 зүйл, сөөг 3 зүйл, 15 зүйл нэг наст ургамал байгаа бөгөөд 39 зүйл олон наст ургамал ургаж байна.

Төслийн талбайд Ерхөг-хялгана алаг өвст ба шарилж, хунчир оролцсон ерхөг хялгана-алаг өвст бүлгэмдэл болон баглуур-хялганат, баглуур-хялгана-таанат, хармагт бүлгэмдэл зонхилно.

Төслийн үйл ажиллагаанаас ургамлан нөмрөгт үзүүлэх дам нөлөөлөл нь тоосжилт юм. Хуурайшилт ихтэй, салхи шуургатай үед нарийн тоос алс хол хийсч тархах энэ нь улмаар ургамлан нөмрөг дээр буун өнгө нь гундах, өсөлт хөгжилт нь зогсох зэрэг сөрөг нөлөөлөл гарч болзошгүй. Иймээс дараах сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг авч ажилласан. Үүнд:

Төслийн явцад ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах замаар дараах арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

1. Жил бүр ургамалын судалгаа, мониторинг явуулах, мод тариалах, нөхөн сэргээлтэнд тариалах тохиромжтой үр үрсэлгээг тасалгааны температурт үржүүлж ургуулж байна.

Зураг № 2 - 14. Найман төрлийн олон наст ургамлын үрийг дөрвөн төрлийн хөрсөнд соёолуулахаар туршиж буй байдал

2. ШТМ-ын агуулах болон засварын талбайг хатуу хучилттай болгож ургамлан нөмрөгийг бохирдохоос урьдчилан сэргийлж хамгаалсан. Зураг 8-д харуулав.
3. Ашиглалтын талбайн ургамлан бүрхэвчийг хамгаалах үүднээс олон салаа зам гаргахгүй байх үүднээс тэмдэгжүүлэлт хийж өгсөн. Зураг 4-т харуулав.
4. Хог хаягдлыг төслийн талбайгаас гадагш ил задгай хаяхгүй байх ажлыг зохион байгуулж, хог хаягдлын түр цэгийг Бүрэгхангай сумын Засаг даргаас зөвшөөрөл авч байгуулсан бөгөөд хогоо Бүрэгхангай сумтай гэрээ байгуулан сумын төвлөрсөн хогийн цэгт хаяж байна.
5. Байгалийн болон нутгийн ургамлын үрийг түүж, нөхөн сэргээлтэд хэрэглэхээр бэлдэж байна.

Зураг № 2 - 15. Хайлаас болон мандлын цэцгийн үр түүж буй байдал

2.12. Амьтны аймагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Монгол орны амьтны аймгийн газарзүйн мужид зааснаар энэ бүс нутагт тал хээрийн нөхцөлд дасан зохицсон амьтад тохиолдоно. Үүнд: Туулай хэлбэртнээс бор туулай, огодой, мэрэгчдээс үлийн цагаан оготоно, махан идэштнээс саарал чоно, хярс, үнэг, шувуудаас хээрийн болжмор, шилийн сар, дагуурын ятуу, хөхтөн амьтнаас цагаан зээр зэрэг амьтад элбэг таардаг. Энэхүү бүс нутагт тохиолдох 6 баг, 17 овог, 40 төрөлд хамаарах 54 зүйл хөхтөн амьтан байдаг. Мөн энэ районд тоо толгойн хувьд хэт олширдог шавж, мэрэгчийг идэж цөөрүүлдэг 13 зүйлийн хөхтөн, 91 зүйлийн шувуу, 65 зүйл шавжтай.

Төслийн талбайн ойр орчимд нилээд уул уурхайн үйл ажиллагаа явагдаж байгаа тул амьтдын тархалт харьцангуй бага. Тиймээс “Туулын зүүн дэнж 1-3 хэсэг” алтны шороон орд ашиглах төслөөс амьтны аймагт үзүүлэх нөлөө харьцангуй бага байна. Амьтны аймагт үзүүлж болзошгүй сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгахад дараах арга хэмжээг авч ажиллаа. Үүнд:

1. Хууль бус агнуур хийх, амьтны үр зулзага, үүр өндгийг сүйтгэх зэрэг зөрчлийг гаргуулахгүй байхад онцгой анхаарч ажиллаж байна.

Зураг № 2 - 16. Хараацайнууд үүрээ засаж өндөгөө гаргасан байдал

2. Ан амьтан үхэж хорогдохоос сэргийлэхийн тулд уурхайн карьер руу ан амьтан, мал орохоос хамгаалах арга хэмжээг авч хамгаалалтын далан шуудуу байгуулж өгөхийн зэрэгцээ зарим газраар мал амьтад гарах гарцыг бий болгож, дайжихаас урьдчилан сэргийлж, автомашины хөдөлгөөн багатай газраар мал амьтдын гарцыг байгуулж тэмдэгжүүлсэн.

Зураг № 2 - 17. Далан шуудуу байгуулж тэмдэгжүүлсэн байдал

3. Баяжуулах үйлдвэрийн технологийн хэрэгцээнд гадаргын усыг соруулах үед загас нь эргэлтийн усан сан руу сорогдож түүнд үржсэн загасыг гол руу нүүлгэн шилжүүлэх ажиллагааг хэрэгжүүлж ажилласан.

Зураг № 2 - 18. Эргэлтийн усан санд үржсэн загасыг голруу нүүлгэн шилжүүлж буй байдал

2.13. Нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Төслөөс нийгэм эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулахын тулд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүллээ. Үүнд :

1. Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагааны хууль тогтоомж, дүрэм, журам, стандарт, заавар, зааварчилгааг мөрдөж ажилласан.
2. Ажилчдыг эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулахаар “Фамили медикал” эмнэлэгтэй гэрээ байгуулж нийт 100 гаруй ажилчдыг хамрууллаа.

Зураг № 2 - 19. Эмчийн үзлэгт хамрагдаж буй байдал

3. Техник, тоног төхөөрөмжийн аюулгүй байдалд байнгын хяналт тавьж засвар үйлчилгээг цаг тухайд нь хийж гүйцэтгэж байна.
4. Ажилчдын ажлын байрны аюулгүй орчныг бүрдүүлэх, хүнд нөхцөлд ажиллагсдад нэмэгдэл цалин, урамшуулалыг шат дараалалтайгаар олгож байна.
5. 2022 оны тайлант онд төслийн талбайд айлын өвөлжөө хаваржааны газар давхцвал үүсээгүй байна.
6. Орон нутагт өгөх татвар, хураамж, төлбөр зэргийг цаг хугацаанд нь төлж барагдуулсан.
7. Тухайн орчинд байх малчид, оршин суугчдад өөрсдийн бололцооны хэрээр худалдаа, ахуйн үйлчилгээ, үзүүлэн сүү цагаан идээ мах махан бүтээгдэхүүнийг байнга худалдан авч байна.

2.14. Дуу чимээнээс үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Дуу чимээнээс үзүүлэх нийт сөрөг нөлөөллийн хэмжээ харьцангуй багад тооцогддог ба ил уурхайн талбай, баяжуулах цехийн ойр орчимд ажиллаж буй ажилчид, уурхайчид тосгонд хүрч буй дуу чимээний түвшинг аль болох үндэсний стандартын хэмжээнд байх, түүнийг бууруулахын тулд хамгийн тохиромжтой нэмэлт арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Үүнд :

1. Уурхайн ажилчид, ил уурхай, баяжуулах цех, түүний орчимд ажиллаж байгаа ажилчдад дуу чимээний бохирдлоос хамгаалах хэрэгсэл буюу чихэвч зүүлгэх, ашиглах хэвшүүлэх зэргээр, арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн.
2. Дуу чимээ цацруулдаг засварын хэсгийн тоног төхөөрөмж, баяжуулах үйлдвэрт дуу авианы хаалт хийж бүтүүмжилсэн.
3. Тоног төхөөрөмж, машин техникт байнгын үзлэг шалгалтыг хийж ажиллаж байна.

БҮЛЭГ 3. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Монгол Улсын Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, Газрын тухай хууль, Газрын хэвлийн тухай хууль, Ашигт малтмалын тухай хууль тогтоомж, дүрэм, журам, заавар, стандартын дагуу уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлтийг уурхайн үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж байгууллага бүр зохих шаардлагын хэмжээнд гүйцэтгэх үүрэгтэй.

“Туулын зүүн дэнж 1-3 хэсэг” алтны шороон ордын уурхай орчмын газрын хэвлий газрын гадарга, хөрс, гадаргын усан орчин, ургамлан нөмрөгт үүсэх эвдрэлийг техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээ авч, нөхөн сэргээх ажлын арга хэмжээг тайлагнан боловсрууллаа.

3.1. Техникийн нөхөн сэргээлт

Эвдэрсэн талбайг дахин ургамалжуулах ажлын үр дүн нь техникийн нөхөн сэргээлтийн чанараас ихээхэн шалтгаалах бөгөөд цаашилбал, биологийн олон төрөл зүйл тухайн газар эргэн нутагших нөхцөлийг бүрдүүлэх цогц үйл ажиллагааны үндэс суурь нь техникийн нөхөн сэргээлтийг зөв, хариуцлагатай гүйцэтгэх явдал гэдгийг ухамсарлан ажиллаж байгаа билээ.

Тухайлбал өмнөх компанийн олборлолт явуулж нөхөн сэргээлт хийлгүй орхисон талбайд нөхөн дүүргэлт хийх замаар байгаль орчныг унаган төрхөнд нь ойртуулах зорилтыг тавин ажиллаж байгаагаараа манай компани давуу талтай.

2022 онд техникийн нөхөн сэргээлтийг хийхдээ үржил шимт хөрсийг 20-30 см-ийн зузаантай дэвсэлтийг хийж ургамлын үндэс хөрсөнд чөлөөтэй ургахаар тооцож, нөхөн сэргээлтийн ажлыг 10,3 га талбайд аль болох тэгш гадаргууд, мал амьтан унаж бэртэхээргүй стандартын дагуу хийхээр төлөвлөсөн. Техникийн нөхөн сэргээлт хийхээр төлөвлөсөн талбайг доорх план зурганд харуулав.

Зураг № 3 - 20. Техникийн нөхөн сэргээлт хийгдэхээр төлөвлөсөн талбай

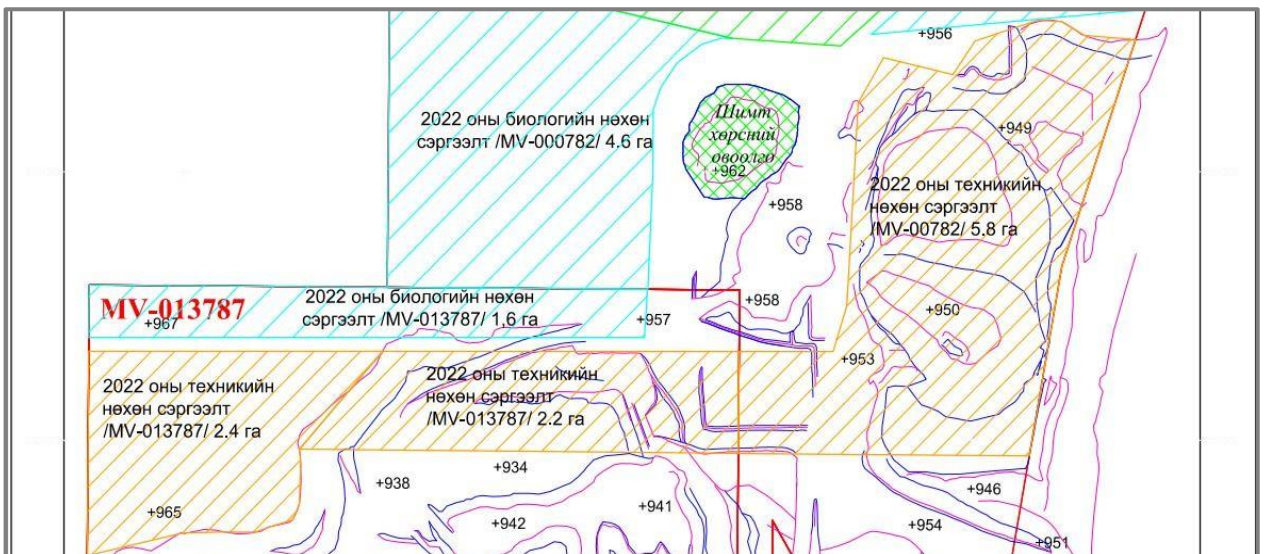
Хөрсний гадаад овоолгыг тэгшлэх, хэлбэршүүлэх, хажууг налуулах, үржил шимт хөрсөөр хучих зэрэг ажлууд шат дараалалтайгаар хийгдсэн. Үржил шимт хөрсний овоолгонд 36000 м³ хөрсийг нөөцлөөд байна. Техникийн нөхөн сэргээлтэнд үржил шимт хөрсийг дэвсэж тарааж буй байдлыг доорх зурагт үзүүлэв.

Зураг № 3 - 21. Техникийн нөхөн сэргээлт хийгдэж буй байдал

Техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг тусгай зөвшөөрлийн MV-13787 талбайд 4.6 га, MV-00782 талбайд 5.8 га талбайд тус тус хийж нийт 10.4 га талбайд 31200 м³ шимт хөрсийг 20-30 см зузаантай хучиж хөрсжүүлэн, ургамал ургах нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг тэгш гадаргууд, мал амьтан унаж бэртэхээргүй стандартын дагуу хийж гүйцэтгэсэн.

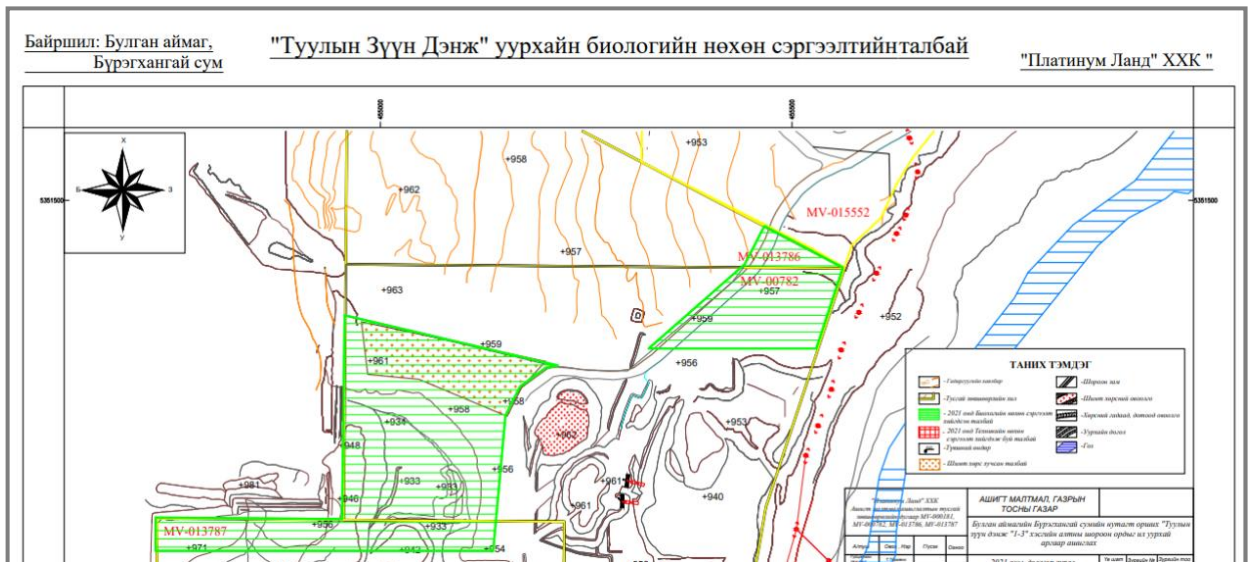
Зураг № 3 - 22 Техникийн нөхөн сэргээлт хийгдсэн талбай

3.2. Биологийн нөхөн сэргээлт

Туулын зүүн дэнж 1-3 уурхайн олборлолтын үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээх, эзэмшлийн талбай болон төслийн үйл ажиллагаа явуулж буй Бүрэгхангай болон хөрш Заамар сумын ногоон байгууламж бүхий орчны тохижилтод зориулан тухайн бүс нутагт ургадаг байгалийн ургамлын тарьц суулгацыг бэлтгэх зорилготой модны үрсэлгээнүүдийг уурхайн кемпид, хүлэмжинд, үржүүлж бойжуулалтын талбайд шилжүүлэн 2 настайд нь нөхөн сэргээлтийн талбайд шилжүүлэн суулгадаг.

Тус үржүүлгийн талбайд 2022 оны намрын тооллогын дүнд 7 зүйл ургамлын 1-4 настай 50.000 ш тарьц суулгац тоологдсон байна. 2022 оны кемп дэх мод үржүүлгийн хүлэмжний тарилтыг 5 дугаар сарын 10-ны өдрөөс эхлэн тариалсан.

2022 онд урд жил техникийн нөхөн сэргээлт хийж үржил шимт хөрсөөр хучилт хийсэн 8 га талбайд биологийн нөхөн сэргээлтийг жимсний аж ахуйн чиглэлээр өөрсдийн мод үржүүлгийн талбайгаас, 3 настай чацарганы суулгацыг хураан авч, хавар 4-5 сарын хугацаанд тариалахаар төлөвлөсөн. Биологийн нөхөн сэргээлт хийхээр төлөвлөж буй талбайг доорх план зурганд харуулав.

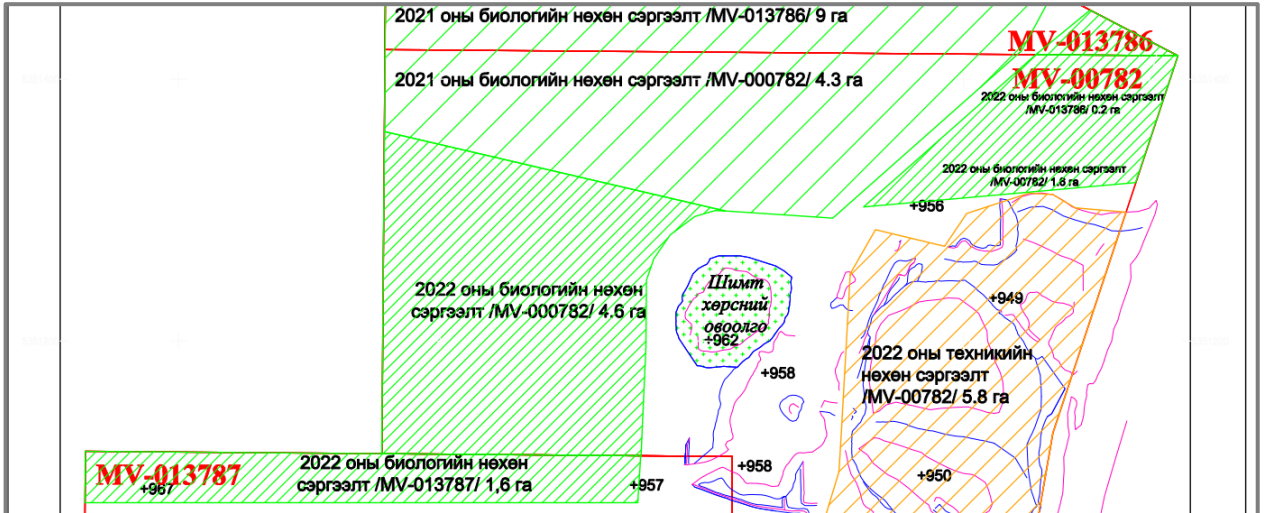
Зураг № 3 - 23. Биологийн нөхөн сэргээлт хийгдэхээр төлөвлөсөн талбай

Жимсний аж ахуйн чиглэлээр тусгай зөвшөөрлийн MV-013786 0.2га, MV-00782 талбайд 6.2га MV-013787 талбайд 1.6га тус тус тариалж нийт 8га талбайд 3 настай 11.500 гаруй чацарганы суулгацыг тариалсан. Усалгаанд, дуслын системийг суурилуулж сард 3 удаа ханатал усалсанаар, ургалтын явц маш сайн жилийн эцсийн байдлаар 90 хувьтай ургасан байна. Нөхөн сэргээлтийн ургасан байдал болон хийгдсэн талбайг доорх зурганд харуулав.

Зураг № 3 - 24. Биологийн нөхөн сэргээлт хийгдсэн байдал

Зураг № 3 - 25. Биологийн нөхөн сэргээлтийн план зураг

Хүснэгт № 3 - 7. Биологийн нөхөн сэргээлтийн үр үрсэлгээний зардал

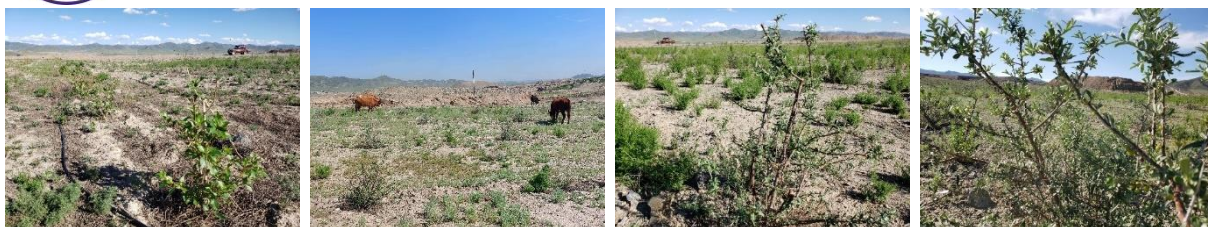
№	Нөхөн сэргээлтийн чиглэл	Нөхөн сэргээлтэд тариалах ургамлын төрөл	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг	Нэгжийн зардал /төгрөг\	Нийт зардал мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа
1	Жимсний аж ахуйн	Чацаргана	ш	11.500	2500	28,750	2-р улирал
Нийт: 28,750,000							

Биологийн нөхөн сэргээлтэд чацарганы хоёр настай суулгацыг тариалаад хоёр дахь жилээ ургаж байна. Ургалт нь эхний жилдээ 5-20 см ургасан бол, хоёрдахь жилдээ 20-50 см хүртэл ургаж байгальдаа дасан зохицсоноор, усалгаа арчилгааг зогсоосон байна. Модны ургалтын явцыг доор зурганд харуулав.

Зураг № 3 - 26. Нөхөн сэргээлтэд тариалсан чацарганы суулгац 2 жилийн дараах ургасан байдал

Нөхөн сэргээлтийн талбай нь хашаа хамгаалалтгүй хоёр жилийн хугацаанд мал амьтан орохгүй модны өсөлт маш сайн байсан. 2022 оны 6 сараас эхлэн үхэр мал орж модны шинэ нахиаг идсэнээр модны өсөлт зогсож, хугарч гэмтэн, ургалтад сөрөг нөлөө үзүүлсэн байна. Нөхөн сэргээлтийн талбайруу мал амьтан орсоноор модонд хэрхэн нөлөөлсөнийг доор зурганд харуулав.

Зураг № 3 - 27. Модны шинэ нахиаг мал идэж, үндсэн мөчирнүүд хугарч гэмтсэн байдал

Туулын зүүн дэнж төслийн талбайд 2019-2022 оны хугацаанд нийт 33 га талбайд биологийн нөхөн сэргээлтийг хийж гүйцэтгэсэн байна. Нөхөн сэргээсэн талбайруу мал амьтан орхоос хамгаалж 3240 метр торон хашааг барьж бүхэлд нь хамгааллаа. Хашааны нийт зардлыг доорх хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт № 3 - 8. Бэлчээрийн торон хашааны зардал

№	Хашааны материалын нэр	Тоо ширхэг	Хэмжээ метрээр	Нэгжийн зардал /төгрөг/	Нийт зардал мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа
1	Төмөр шон	637	1.7	12.000	7.644.000	3-р улирал
2	Бэлчээрийн торон хашаа боодлоор	36	90	185.000	6.660.000	
Нийт: 14.304.000						

БҮЛЭГ 4. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ гэж дүйцүүлэн хамгаалахаар тогтоогдсон газар нутагт сонгон авсан биологийн олон янз байдлыг хамгаалах сайжруулахад чиглэгдсэн менежментийн арга хэмжээ юм. Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлсний үр дүнд тухайн газрын биологийн олон янз байдал хэвийн нөхцөлөөс илүүтэй сайжирсан байх нь дүйцүүлэн хамгааллын эцсийн зорилго болно.

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь байгаль орчин, байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсэг, ялангуяа биологийн олон янз байдалд үзүүлэх нөлөөллийг хамгийн бага түвшинд байлгах, нөлөөллөөс зайлсхийх, нөлөөллийг бууруулах нөхөн сэргээх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хүрээнд дүйцүүлэн хамгаалах ажлыг зохион байгуулах шаардлагатай.

2022 оны дүйцүүлэн хамгаалахаар Булган аймгийн Бүрэгхангай суманд байрлах булгийн эхийг хашиж хамгаалахаар төлөвлөсөн. Булгийн эхийг хашиж хамгаалах үед дараах зүйлүүдийг анхаарч ажиллана. Үүнд:

1. Булгийн ундаргыг хөндөхгүй байх;
2. Орон нутагт элбэг тохиолдох өнгө үзэмжтэй чанарын шаардлага хангасан материалыг сонгох;
3. Нэг загварын хийцүүдийг өргөн ашиглах;
4. Булгийн ойролцоо өрөмдлөг, тэсэлгээний ажил хийхгүй байх;
5. Хашиж хамгаалах булгийн газрын байршлыг тухайн сумын ЗДТГ-ын эрх бүхий албан тушаалтантай явж хэмжилт хийж тэмдэгжүүлэх.
6. Булгийн хамгаалалтын ажлын гол үндсэн хэсэг болох хамгаалалтын төмөр торыг хайрцаглан бэхлэх, бетонон болон төмөр хөлийг /барилгын норм ба дүрэм/-ийг баримтлан хийнэ.
7. Булгийг хашигдаа шон хоорондын зай 3м байх бөгөөд 0.5м гүнд хөдөлгөөнгүй суулгаж явган хүн орж гарах хаалга, ус булаг шандын эхийг хайрлан хамгаалах санамж мэдээлэл бүхий самбар байрлуулсан байна.
8. Булгийн эхийг хамгаалахаар хашааг тойруулан мод тариалах.
9. Булаг хашиж хамгаалах үеийн ажлын явцын тайланг ирүүлэх.
10. Ажил гүйцэтгэж байх үеийн болон булаг хашихаас өмнөх ба дараах үеийн гэрэл зургийг нэг цэгээс авч тайландаа хавсаргав.

Хүснэгт № 4 - 9. Булгийн эхийг хашсан ажлын зардал

№	Материалын нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг	Нэгжийн зардал	Нийт зардал
1	Торон хашаа	ш	20	140,000	2,800,000
2	Хашааны шон	ш	20	60,000	1,200,000
3	Самбар	ш	1	300,000	300,000
8	Ажилчдын зардал	Хүн	4	125,00	500,000
Нийт: 4,800,000					

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний дүйцүүлэн хамгаалах ажлын хүрээнд, Булган аймгийн Бүрэгхангай сумын нутагт байрлах “Өвөр цуурайн” булгийн эхийг хашиж хамгаалхаар төлөвлөсөн. Тухайн булаг нь Бүрэгхангай сумын төвөөс баруун хойшоо 5 км-т байрлах ба, булгийн эхээс мал амьтан ус уудаг байсан.

Төлөвлөгөөний хэргэжилтийг 2022 оны 07 дугаар сарын 14, 15 ний өдрүүдэд хийж гүйцэтгэн, нийт 200 м² талбайг хамруулан 1,5 метрийн өндөртэй, 60 метр хашааг барьж, булгийн эхийг чулуугаар тойруулан хашиж хамгааллаа. Эхийг хашиж хамгаалсан ажлын үйл явцыг доорх фото зурагнуудад харууллаа.

Зураг № 4 - 28. Булгийн эхийг хашиж орон нутагт хүлээлгэн өгөв.

БҮЛЭГ 5. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Туулын зүүн дэнж 1-3 хэсэг алтны шороон ордын талбайн ойр орчим нөлөөллийн бүсэд айлын өвөлжөө, хаваржаа бүхий газартай давхцаагүй учир нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох ажил хийгдэхгүй болно.

БҮЛЭГ 6. ТҮҮХ СОЁЛЫН ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛСТ ҮЗҮҮЛЭХ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, АРИЛГАХ

“Платинум ланд” ХХК-ийн 2022 оны ашиглалтанд өртсөн талбайд ямар нэгэн түүх соёлын дурсгалт зүйлс илрээгүй байна.

Төсөл хэрэгжүүлэх газарт нутагт ШУТИС-ын Бизнесийн удирдлага, хүмүүнлэгийн сургуулийн хүмүүнлэгийн ухааны салбарын мэргэжилтнүүдээр археологийн хээрийн судалгааны ажлыг хийлгүүлэн тайлан гаргуулсан. Мөн ШУТИС-ийн Стратиграфи-Палентологийн судалгааны төвөөр палентологийн хайгуул, судалгааны ажлыг хийлгүүлэн тайлан гаргуулсан.

Дээрх археологи, палентологийн судалгаагаар тусгай зөвшөөрлийн талбайд ямар нэгэн түүх соёлын өвийн эд өлгийн зүйл илрээгүй бөгөөд ашиглалтын үйл ажиллагаа явуулахад археологи, палентологийн зүгээс харшлах зүйл байхгүй гэсэн дүгнэлтийг гаргасан.

Цаашид компанийн эзэмшиж буй ашиглалтын талбайг ашиглах явцад Монгол Улсын Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн холбогдох заалтуудыг биелүүлж, МУИС-ийн НШУС-ийн Археологийн Антропологийн тэнхим, ШУА –ийн Археологийн хүрээлэн, Түүхийн хүрээлэн, Үндэсний музей зэрэг эрх бүхий мэргэжлийн байгууллагад хандаж, археологийг авран хамгаалах малтах, судалгаа хийлгэж, хамгаалалтын арга хэмжээг авна.

БҮЛЭГ 7. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт № 7 - 10. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний биелэлт

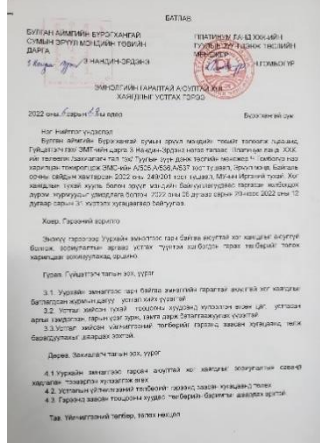

№	Болзошгүй аюул осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Фото зураг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж
1		Тээврийн хэрэгсэл, машин механизмыг жил бүр үзлэг оношлогоонд оруулж, тоног төхөөрөмжийн аюулгүй байдлыг тогтмол шалгаж, засвар үйлчилгээг тухай бүрт хийж гүйцэтгэдэг.		1-р улирал
2	Болзошгүй аюул, осол, саатал, техник технологийн шугам сүлжээний гэмтэл, галын гэнэтийн аюул үүсэх	<p>Аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг боловсруулж, ОБЕГ-ын дэргэдэх уул уурхайн аврах 09 дүгээр ангийн Захирагч, Хурандаа Д.Гантулгаар батлуулан ажилласан.</p> <p>Ажлын байрны үзлэгийг хэсэг нэгж бүр дээр тогтмол хийж, илэрсэн зөрчлийн хариу арга хэмжээг нэн даруй авч ажилладаг.</p> <p>Гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлын төлөвлөгөөг Булган аймгийн ОБГ-аар батлуулан ажилласан.</p>		1-р улирал
3		Галын дохиоллын систем суурилуулах, галын сараа, гал унтраах хэрэгслийг зохих газруудад байрлуулсан.		
4		Уурхайн эргэн тойронд үерийн уснаас хамгаалах суваг, шуудуу, хамгаалах далан хаалт байгуулсан.		Төсөл эхлэх үед

БҮЛЭГ 8. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт № 8 - 11. Хог хаягдлын сөрөг нөлөөллөөс сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах, арга хэмжээ	Биелэлт	Фото зураг
<p>Ахуйн</p>	<p>Хуурай хог хаягдал хаях цэгийн өнгөн хөрсийг хуулж 10-20 см зузаан бетонон хучилт хийж ус нэвчүүлэхгүйгээр тусгаарлаж, салхиар орчинд тарахгүйгээр битүүмжлэгдсэн, ангилан ялгаж хийх боломжтой байгууламж хийсэн.</p>	<p>Ахуйн хог хаягдлын нэгдсэн цэг байгуулж нийт 1920 кг хогийг хог хаягдлын гэрээний дагуу Бүрэгхангай сумын хогийн цэгт буулгасан.</p>	
	<p>Сум дүүргийн засаг даргатай гэрээ байгуулсан иргэн, аж ахуйн нэгжээр тогтмол хугацаанд хогоо ачуулдаг.</p>		
	<p>Галын аюулаас хамгаалах анхааруулга санамж, зурагт хуудас, тэмдэг, тэмдэглэгээг хийж тавьсан.</p>		
	<p>Хатуу болон шингэн хаягдлын цэг, түүний орчимд тогтмол ариутгал хийдэг.</p>		

<p>Аюултай</p>	<p>Химийн бодис болон шатах, тослох материал алдагдахаас сэргийлэхийн тулд гаднах талбайг бетонжуулсан.</p> <p>Хатуу хучилт дээр асгарсан шатах, тослох материал борооны усаар дамжин хөрс бохирдуулахгүй байхад анхаарч ажилладаг.</p> <p>Ашигласан тос масолыг Мон пити ойл ХХК-тай гэрээ байгуулан, тайлант онд 2 удаа тушаасан.</p> <p>Эмнэлгийн хог хаягдлыг Бүрэгхангай сумын эрүүл мэндийн төвтэй гэрээг байгуулан, хэрэглэсэн хог хаягдлыг тусгайлан битүүмжилсэн саванд хадгалан тушаадаг.</p>	<p>Үйлдвэрийн гаралтай аюултай хог хаягдлын нэгдсэн цэг байгуулж хөрс ургамлыг бохирдолоос хамгаалан талбайг бетонжуулсан.</p>	
----------------	---	--	---

БҮЛЭГ 9. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨРИЙН БИЕЛЭЛТ

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний тайлан, байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөнд тусгасан болзошгүй болон гол сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ, тухайн орчинд төслийн үйл ажиллагаанаас шалтгаалан гарсан өөрчлөлтүүдийг тодорхойлох, хянах зорилгоор зайлшгүй хянаж байх үзүүлэлтүүд, түүний тодорхойлолт, хуваарь, баримтлах стандарт, аргачлал, зардлыг тодорхойлон Байгаль орчин ногоон хөгжлийн яамны сайдын тушаалаар батлагдсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”-ын хүрээнд гаргасан.

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах зөвлөмжийн дагуу байгалийн бүрдэл тус бүрээр орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлдэг.

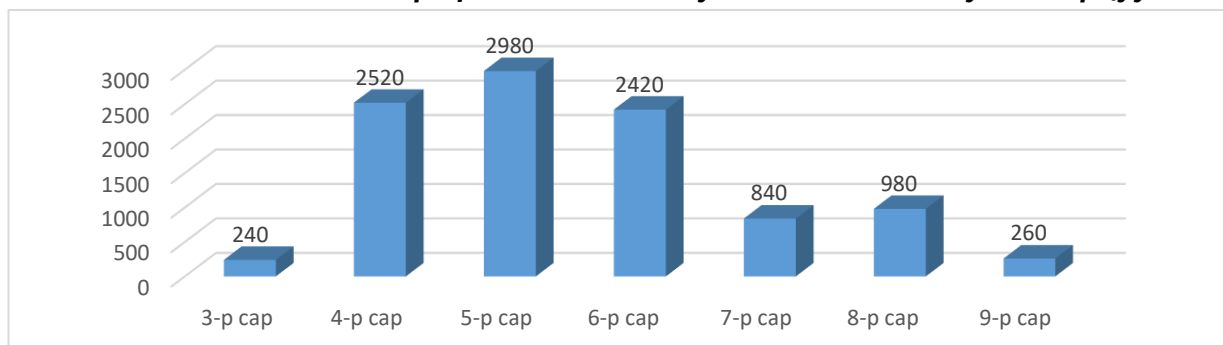
Хяналт шинжилгээний үр дүнг хянах үйл ажиллагааг хөндлөнгийн мэргэжлийн байгууллагуудаар давхар гүйцэтгүүлэх, орон нутгийн иргэдийн хөндлөнгийн хяналтын доор оролцогч талуудын хяналтыг нэмэгдүүлэхэд анхаарч ажилладаг. Бид орчны хяналт шинжилгээний хүрээнд Агаар, Хөрс, Ургамал, Амьтан, Газрын доорхи усанд тодорхой давтамжтой хяналтын ажлыг гүйцэтгэдэг.

9.1. Агаарын чанарын хяналт

Цаг уурын нөхцөл байдлаас уул, техникийн үйл ажиллагаа, хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй. Иймээс төслийн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй тээврийн хэрэгслийн хөдөлгүүрийн шаталтаас үүсэх хорт хий агаар орчныг бохирдуулах, олборлолтын явцад нарийн ширхэгт тоос агаарт салхиар болон техникийн хөдөлгөөнөөр дэгдэх зэрэг сөрөг нөлөөлөлтэй тул дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн. Үүнд:

1. Уурхайн тоосжилтыг багасгахын тулд олборлолт явуулж буй талбай, гадаад овоолго, тээврийн хэрэгслийн дотоод зам талбайг графикын дагуу услаж байна. Энэ жил 10240 тонн усыг зам усалгаанд зарцуулсан байна. Зам усалгаа хийгдсэн усны зарцуулалтыг доорх графикаас харна уу.

График № 9 - 1. Зам усалгаа хийгдсэн усны зарцуулалт

2. Шороон замыг 30-40 см зузаантай нойтон шламаар хучиж тагтаршуулан засварлаж, олон салаа зам гаргахгүй байх үүднээс замын тэмдэг тэмдэглэгээг хийж тээврийн хэрэгслийн хурдыг хязгаарлаж байна.
3. Орчны агаарт ялгаруулах хорт утаа хийг багасгахын тулд хөдөлгүүрт ашиглагдаж буй машин механизм, техникийн засвар, оношлогоо үйлчилгээ,

тохируулгыг тогтсон хуваарийн дагуу тогтмол хийж, хүнд машин механизмыг жил бүр техникийн үзлэгт хамруулж байна.

Зураг № 9 - 29. Технологийн зам усалгаа хийгдэж буй байдал

Зураг № 9 - 30. Засвар үйлчилгээг тогтмол хийдэг

Агаарын шинжилгээг улирал бүр Булган аймгийн Ус цаг уур орчны хяналт шинжилгээний төвийн харьяа байгаль орчны шинжилгээний лабораторид өгч тогтмол шинжлүүлж хэвшсэн. Шинжилгээнд хамруулсан үзүүлэлтийг доох хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт № 9 - 12. Агаарын шинжилгээ

Дээж авсан цэг	SO ₂ мг/м ³	NO ₂ мг/м ³	Тоос мг/м ³	Цацраг мг/м ³
Ил уурхайн талбай	0,012	0,019	0,3	0,13
Тосгон	0,006	0,013	0,1	0,10
Хүлцэх агууламж	0,450	0,200	0,5	0,60

Уулын хэсэг: Агаарын температур 22.8 хэм, харьцангуй чийглэг 56 хувь, ажлын бүсэд азотын давхар исэл 0.59мг/м³, хүхэрт устөрөгч 1. 458мг/м³, уулын хэсэгт түлш цэнэглэх автомашины кабины агаарын орчноос сорьц авч үзэхэд бензиний ууршилт 2-3 ppm, азотын давхар исэл 1.97 мг/м³, хүхэрт устөрөгч 1.461 мг/м³ илэрсэн нь ажлын байрны агаарын орчин дахь хорт бодисын агууламжийн байж болох зөвшөөрөгдөх хэмжээнд байв.

Засвар, бүтээцийн хэсэг: Засвар, бүтээцийн хэсгийн талбайн агаарын температур 23.3 хэм, харьцангуй чийглэг 50 хувь, агаарын орчноос сорьц авч үзэхэд ажлын бүсэд азотын давхар исэл 0.394 мг/м^3 , угаарын хийн агууламж 1.2 мг/м^3 илэрсэн нь ажлын байрны агаарын орчин дахь хорт бодисын агууламжийн байж болох зөвшөөрөгдөх хэмжээнд нийцэж байв.

Гагнуурчны ажлын байрны агаарын температур 21.9 хэм, харьцангуй чийглэг 63.2 хувь, агаарын урсгалын хурд 0.11 м/с, тус ажлын байранд гагнуур 3, электродоор төмөр тасдагч 1 ажиллаж байх үед агаарын орчноос сорьц авч үзэхэд нийт тоосны агууламж 0.5421 мг/м^3 , азотын давхар исэл 1.375 мг/м^3 , угаарын хийн агууламж 1.196 мг/м^3 , хүхэрт устөрөгч 1.463 мг/м^3 илэрсэн нь ажлын байрны агаарын орчин дахь хорт бодисын агууламжийн байж болох зөвшөөрөгдөх хэмжээнд байна гэж дүгнэсэн.

Токарьчны ажлын байрны агаарын температур, харьцангуй чийглэг эрүүл ахуйн зөвшөөрөгдөх хэмжээнд, харин агаарын урсгалын хурд 0.18 м/с-ээр бага, токарийн машин ажиллаж байх үед нийт тоосны агууламж 0.8168 мг/м^3 , азотын давхар исэл 0.592 мг/м^3 , хүхэрт устөрөгч 1.463 мг/м^3 илэрсэн нь ажлын байрны агаарын орчин дахь хорт бодисын агууламжийн байж болох зөвшөөрөгдөх хэмжээнд байв.

Аж ахуйн няравын ажлын байранд агаарын температур, харьцангуй чийглэг, эрүүл ахуйн зөвшөөрөгдөх хэмжээнд, агаарын урсгал 0.19 м/с-ээр бага, агаарын орчны сорьц авч үзэхэд азотын давхар исэл 0.393 мг/м^3 , угаарын хийн агууламж 1.195 мг/м^3 , хүхэрт ангидрид 0.274 мг/м^3 , хүхэрт устөрөгч 1.458 мг/м^3 илэрсэн нь ажлын байрны агаарын орчин дахь хорт бодисын агууламжийн байж болох зөвшөөрөгдөх хэмжээнд байна.

Дээрх ажлын байруудад агаарын урсгалын хурд 0.18-0.19 м/с-ээр бага байгааг цонхыг нээлттэй байлгаж агаарын урсгалыг шийдвэрлэсэн.

Уурхайн үйл ажиллагаанаас орон нутгийн уур амьсгалыг өөрчлөх сөрөг нөлөөлөл үүсэхээргүй байна. Уурхайн үйл ажиллагаа явагдах үед тухайн газарт тоосжилт үүсэх зэргээр бохирдуулагч бодисын тоо хэмжээ нэмэгдэх ч стандарт хэмжээнээс давж, бохирдуулах хэмжээнд хүрч үйлчлэхгүй тул орон нутгийн уур амьсгалыг өөрчлөгч хүчин зүйл болохгүй.

9.2. Усны эрүүл ахуй, чанар

Усны шинжилгээг улирал бүр Булган аймгийн Ус цаг уур орчны хяналт шинжилгээний төвийн харьяа байгаль орчны шинжилгээний лабораторид өгч тогтмол шинжлүүлж хэвшсэн.

Усны бохирдол буюу чанарыг шинжлүүлэхээр гадаргын ус болон газрын доорх усыг хамруулсан. Гадаргын ус нь баяжуулах хэсгийн ашиглагдсан ус буюу эргэлтийн усан сан, газрын доорх ус нь ахуйн хэрэглээнд хэрэглэгддэг ундны ус юм. Ундны усны гүний нэг худагтай бөгөөд энгийн болон хамгаалалтын эрүүл ахуйн бүсийг тогтоож хашаажуулсан.

Зураг № 9 - 31. Гадаргын болон гүний уснаас дээж авч шинжилгээнд хамруулсан байдал

9.3. Хөрсний эрүүл ахуй, чанар:

Хөрсөн дэх хүнд металлын агууламж тодорхойлсон шинжилгээг улирал бүр Булган аймгийн Ус цаг уур орчны хяналт шинжилгээний төвийн харьяа байгаль орчны шинжилгээний лабораторид өгч тогтмол шинжлүүлж хэвшсэн. Шинжилгээнд хамруулсан үзүүлэлтийг доорх хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт № 9 - 13. Хөрсний шинжилгээний дүн

Сорьц авсан цэг	Чийг %	pH	NH4 мг/кг	NO3 мг/кг	SO4 мг/кг	P2O5 мг/кг	Pb (мг/к)	Cu (мг/к)	d (мг/к)	Нефть мг/кг
Шимт хөрсний овоолго	19	7.69	28.3	33.1	84.6	68.4	10.1	22.3	0.1	-
Засварын талбай	24	7.16	28.3	21.2	107.6	43.5	18.2	19.6	илр	илр
Хүлцэх агууламж	-	-	-	-	-	-	100	100	3	2.0

БУЛГАН ИМГИЙН УС, ЦАГ УУР ОРЧНЫ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ТӨВИЙН ХАРЬЯА БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ЛАБОРАТОРИ

Булган аймгийн Бүрээтэй суманд үйл ажиллагаа явуулж буй "Платинум Ланд" ХХК-ийн орчны тээвэлт шинжилгээний дүн /Агаар, хөрсний шинжилгээний дүн/

Хэсэг: 1.04

Дотоод дугаар: 18.26

Дээж өршөөл гарын нэг: Тренинжүүтэй, ХХК

Дээж өвсөн газрын нэр: "Амьс, хөрсний шинжилгээ"

Сэрээ өгсөн өдөр: 2022.05.24

Шинжилгээний өдөр: 2022.05.25

Шинжилгээний арга: Агаар: МНЭ 4555-2016, Хөрс: МНЭ 5880 - 2008

Дээж авсан цэг	SO ₂ мг/м ³	NO _x мг/м ³	Тосс мг/м ³	Цацраг мг/м ³
1/3 уурхайн талбай	0,012	0,019	0,3	0,13
Хуульч агуулмаж	0,450	0,200	0,5	0,60

2. Хөрс: МНЭ 5650 - 2008

д/д	Сэрээ өгсөн цэг	Чийг %	pH	NH ₄ мг/кг	NO ₃ мг/кг	SO ₄ мг/кг	P ₂ O ₅ мг/кг	РН (мкг)	Ca (мкг)	Сd (мкг)	Нөдөг (мкг)
1	Шилт үеийн өвсөөг	19	7,65	20,0	33,1	84,5	66,4	10,1	22,0	6,1	-
2	Хөрс	24	7,16	28,3	21,2	801,6	43,5	19,2	19,6	н/д	н/д
3	Хуульч агуулмаж	-	-	-	-	-	-	100	100	3	2,0

Шинжилгээ хийсэн: БСШ-ийн инженер Г.М.Н. /Г.Наранговал
Хянасан: БСШ-ийн эрх зөвшөөрөгч М.Насановбаяр
УЦОУЦ-ийн дарга С.Жагсалсан

Зураг № 9 - 32. Засвар болон шимт хөрсний овоолгоос дээж авч шинжилгээнд хамруулсан байдал

БҮЛЭГ 10. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Манай компани нь “Нийгмийн хариуцлагаараа бусдыг үлгэрлэн манлайлж, Монгол Улсынхаа хөгжил дэвшилд хувь нэмрээ оруулан бүхий л үйл ажиллагаагаа үндэсний болон олон улсын жишигт нийцүүлж, өрсөлдөхүйц компани болох”-ыг үндсэн зорилгоо болгон ажиллаж ирсэн.

Өнгөрсөн жилүүдэд манай компани нь байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг зүй зохистой ашиглах, байгаль орчин, уул уурхайн холбогдох хууль тогтоомжуудаар хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэн уул уурхайн эдэлбэр газрын нөхөн сэргээлтийг бусад аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад үлгэр жишээ болохуйцаар гүйцэтгэж байгааг төрийн захиргааны холбогдох байгууллагуудаас үнэлэн улсын хэмжээнд “Тэргүүний нөхөн сэргээлт” хийсэн аж ахуйн нэгжээр 4 удаа тодорч шагнагдсан билээ.

Компанийн нийт ажилтнуудын нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх, ажлын бүтээмжийг дээшлүүлэх үүднээс ажилчдын ар гэр, үр хүүхдүүдэд уул уурхайг эерэгээр танилцуулах үүднээс дэлхийн гэр бүлийн өдрөөр “Бид-нэг гэр бүл” танилцах өдөрлөгийг 2 дахь удаагаа амжилттай зохион байгуулсан. Тус өдөрлөгт нийт 200 гаруй хүүхэд хамрагдсан байна.

Зураг № 10 - 33. Бид нэг гэр бүл өдөрлөг зохион байгуулагдаж буй байдал

БҮЛЭГ 11. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ НӨЛӨӨЛӨЛД ӨРТӨГЧ ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн талаар байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад тайлан хүргүүлэх ба байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, орон нутгийн байцаагч, бүх шатны Засаг дарга, байгаль орчны төрийн бус байгууллагад тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн талаар тайлагнана.

Тайлант онд Бүрэгхангай сумын Засаг даргаар ахлуулсан ажлын хэсэг, Туул голын сав газрын даргаар ахлуулсан ажлын хэсэг, Байгаль орчны аялал жуулчлалын яамны дэд сайдаар ахлуулсан ажлын хэсгүүд, хоёр гуравдугаар улиралуудад тус тус уурхайн үйл ажиллагаатай танилцан, баримт бичгийн бүрдэлийг хянаж шалгасан.

Хяналт шалгалтын үеэр уурхайн бичиг баримтын бүрдэл бүрэн хангагдсан, теникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтэд ач холбогдол өгч ажилладаг нь харагдаж байна, гэх зэргээр урамын үгүүдийг хэлж байлаа. Туул голын сав газраас усны нөөцийг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, байгаль орчноо хайрлан хамгаалах үйлсэд идэвхитэй оролцдог хэмээн “Талархал”-ын бичиг гардуулсан.

Зураг № 11 - 34. БОМТ-ний хэрэгжилтийг газар дээр нь танилцуулж буй байдал

БҮЛЭГ 12. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ НИЙТ ЗАРДАЛ

Нийт төсөв: 2022 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн нийт зардал **61'893'000** төгрөг байна. Үүнээс:

1. БОМТ-ний нийт зардал: **54'784'000** төгрөг
2. ОХШХ-ийн нийт зардал: **1'109'000** төгрөг
3. БОМТ-г хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын зардал: **6'000'000** төгрөг

Хүснэгт № 12 - 14. БОМТ-ний төсвийн задаргаа

№	Зардлын утга	Нийт зардал, төгрөг
Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний зардал		
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардал	1'930'000
2	Нөхөн сэргээлт	43'054'000
3	Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ	4'800'000
4	Нүүлгэн шилжүүлэх нөхөн олговор олгох арга хэмжээ	-
5	Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээ	-
6	Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн төлөвлөгөөний зардал	3'000'000
7	Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	-
8	Хог хаягдлаас үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардал	2'000'000
Нийт		54'784'000
Менежментийг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний зардал		
9	Менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний зардал	6'000'000
10	Менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг тайлагнах, хэлэлцүүлэх ажлын зардал	Үйл ажиллагааны зардал
Нийт		6'000'000
Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн зардал		
11	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн нийт зардал	1'109'000
НИЙТ ЗАРДЛЫН ДҮН		61'893'000

ДҮГНЭЛТ

Туулын зүүн дэнж 1-3 уурхайн олборлолтын үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээх, эзэмшлийн талбай болон төслийн үйл ажиллагаа явуулж буй Бүрэгхангай болон хөрш Заамар сумын ногоон байгууламж бүхий орчны тохижилтод зориулан тухайн бүс нутагт ургадаг байгалийн ургамлын тарьц суулгацыг бэлтгэх зорилготой модны үрсэлгээнүүдийг уурхайн кемпид, хүлэмжинд, үржүүлж бойжуулалтын талбайд шилжүүлэн 2 настайд нь нөхөн сэргээлтийн талбайд шилжүүлэн суулгадаг.

Тус үржүүлгийн талбайд 2022 оны намрын тооллогын дүнд 7 зүйл ургамлын 1-4 настай 50.000 ш тарьц суулгац тоологдсон байна. 2022 оны кемп дэх мод үржүүлгийн хүлэмжний тарилтыг 5 дугаар сарын 10-ны өдрөөс эхлэн тариалсан.

Хөрсний гадаад овоолгыг тэгшлэх, хэлбэршүүлэх, хажууг налуулах, үржил шимт хөрсөөр хучих зэрэг ажлууд шат дараалалтайгаар хийгдэж, үржил шимт хөрсний овоолгонд 36000 м³ хөрсийг нөөцлөөд байна.

Техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг тусгай зөвшөөрлийн MV-13787 талбайд 4.6 га, MV-00782 талбайд 5.8 га талбайд тус тус хийж нийт 10.4 га талбайд 31200 м³ шимт хөрсийг 20-30 см зузаантай хучиж хөрсжүүлэн, ургамал ургах нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг тэгш гадаргууд, мал амьтан унаж бэртэхээргүй стандартын дагуу хийж гүйцэтгэсэн.

Биологийн нөхөн сэргээлтийг жимсний аж ахуйн чиглэлээр тусгай зөвшөөрлийн MV-013786 0.2га, MV-00782 талбайд 6.2га MV-013787 талбайд 1.6га тус тус тариалж нийт 8га талбайд 3 настай 11.500 гаруй чацарганы суулгацыг тариалсан. Усалгаанд, дуслын системийг суурилуулж сард 3 удаа ханатал усалсанаар, ургалтын явц маш сайн жилийн эцсийн байдлаар 90 хувьтай ургасан байна.

Биологийн нөхөн сэргээсэн талбайд 6 сараас эхлэн үхэр мал орж модны шинэ нахиаг идсэнээр модны өсөлт зогсож, хугарч гэмтэн, ургалтад сөрөг нөлөө үзүүлж байлаа. 2019-2022 оны хугацаанд нийт 33 га талбайд биологийн нөхөн сэргээлтийг хийж гүйцэтгэснээс тайлант онд талбайг бүхэлд нь хамгаалж, 3240 метр торон хашааг барьж гүйцэтгэлээ.

Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээгээр, Булган аймгийн Бүрэгхангай сумын нутагт байрлах “Өвөр цуурайн” булгийн эхийг хашиж хамгаалхаар төлөвлөсөн. Тухайн булаг нь Бүрэгхангай сумын төвөөс баруун хойшоо 5 км-т байрлах ба, булгийн эхээс мал амьтан ус уудаг байсан.

Төлөвлөгөөний хэргэжилтийг 2022 оны 07 дугаар сарын 14, 15 ний өдрүүдэд хийж гүйцэтгэн, нийт 200 м² талбайг хамруулан 1,5 метрийн өндөртэй, 60 метр хашааг барьж, булгийн эхийг чулуугаар тойруулан хашиж хамгааллаа.

Төслөөс байгаль орчинд үзүүлж болох сөрөг нөлөөллүүдийг бууруулах арга хэмжээг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж ажилсан.

Нийт төсөв: 2022 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний ажлын нийт зардал 33.179,580 төгрөг байна. Үүнээс:

1. БОМТ-ний нийт зардал: 31.420,000 төгрөг
2. ОХШХ-ийн нийт зардал: 1'109'000 төгрөг
3. Уур амьсгалын өөрчлөлтийн эрсдэлтэй холбоотой болзошгүй зардал: 650.580 төгрөг.

Нийт төсөв: 2022 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн нийт зардал 61'893'000 төгрөг байна. Үүнээс:

1. БОМТ-ний нийт зардал: 54'784'000 төгрөг
2. ОХШХ-ийн нийт зардал: 1'109'000 төгрөг
3. БОМТ-г хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын зардал: 6'000'000 төгрөг.

Манай компаний байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд тусгасан нийт зардал 52.6%-иар өссөн дүнтэй байна. Үүнд нэгдүгээрт Ковид-19 цар тахлын улмаас хил гааль хаалттай, бараа материалын үнийн өсөлт шууд нөлөөлж байна. Хоёрдугаарт хөндөгдсөн талбайн нөхөн сэргээлтийн ажлыг чанартай хийж гүйцэтгэх, амьдралтын хувийг 90-өөс дээш хувьтай байлгахад мал амьтны хөлөөр талхлагдахгүй байх, бороо цас, үер гэх мэт байгаль, хүн, мал амьтны нөлөөллөөс хамгаалах чиглэлээр хашаажуулах ажил хийгдсэн нь байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлыг өсөхөд нөлөөлжээ.

Бид нөхөн сэргээлт болон бойжуулах талбайн модны ургах чадвар болон үндэсний өсөлтийг дэмжих, ургалтыг идэвхжүүлэх мөн байгалийн давагдашгүй нөлөөг тэсвэрлэн ургах чадварыг бий болгох зорилгоор ГМКС /GREENAMAX/-920\$ бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэлийн туршилтанд нэвтрүүлэн ажиллаж байна. Тус бүтээгдэхүүн Олон улсын хэмжээнд АНУ, Латин Америк, Европ болон Азийн орнуудын Органик гэрчилгээтэй бүтээгдхүүн юм.

Цаашид нөхөн сэргээлтийн ажлын чанарыг нэмэгдүүлэх, байгальд бүрэн дасан зохицож бие даасан төгөл болоход орон нутгийн иргэд, төр захиргааны байгууллагын хамтын ажиллагаа, дэмжлэг зайлшгүй шаардлагатай байгаа тул хамтран ажиллаж улсад тэргүүлэх, жишиг нөхөн сэргээлтийн талбай болно гэдэгт итгэлтэй байна.

ТАЙЛАН БОЛОВСРУУЛСАН:

Байгаль орчны мэргэжилтэн: Э.Чинбат, Ш.Гантиганболд